

**BULLETIN
SLOVENSKEJ
ASOCIÁCIE
KNIŽNÍC**

ROČNÍK 13

ČÍSLO 3

BRATISLAVA 2005

Bulletin Slovenskej asociácie knižníc

Ročník 13

Číslo 3/2005

Vydáva Slovenská asociácia knižníc (sekretariát: Centrum VTI SR, Nám. slobody 19, 812 23 Bratislava) ● Hlavný redaktor Ján Kurák ● Výkonná redaktorka Mária Mlynáriková (tel.: 02/43 42 05 97, e-mail: publik@cvtisr.sk, mlynarikova@cvtisr.sk) ● Členky redakčnej rady: Jana Amrichová, Ľudmila Čelková, Eleonóra Janšová, Marta Sakalová, Valéria Závadská ● Vychádza 4x ročne ● Registračné číslo 2512/2001

● ISSN 1335-7905 ● Tlač CVTI SR ● www.sakba.sk

OBSAH

<i>Daniela Gondová</i> : Ešte raz o Týždni slovenských knižníc a konkrétnejšie o seminári pre verejné knižnice	3
--	---

ČLÁNKY

<i>Pavol Urbančok</i> : Novohradská knižnica v Lučenci	5
<i>Mária Brindzáková – Janka Linhartová – Jozef Pirčák</i> : História a súčasnosť Zemplínskej knižnice v Trebišove	10
<i>Alena Maková</i> : Vplyv mikroorganizmov na archívne a knižničné dokumenty	15
<i>Iveta Lutišanová – Alena Maková</i> : Ochranné obaly na dokumenty v knižniciach a archívoch	20

Zo života nečlenských knižníc

<i>Jozef Slovák</i> : Námestovská knižnica	26
--	----

INFORMÁCIE

Z rokovania SR SAK	30
<i>Lýdia Žáčiková</i> : INFORUM 2005	31
<i>Marta Sakalová</i> : Žilinský seminár akademických knižníc 2005	32
<i>Beáta Bellérová</i> : Vyhodnotenie dotazníka adresovaného účastníkom Seminára akademických knižníc v Žiline	34
<i>Veronika Chorvatovičová</i> : Prichádzame z rozprávky	35
Z akcií Podtatranskej knižnice v Poprade	
• <i>Štefánia Kostrábová</i> : Zvolili sme nového kráľa	37
• <i>Elena Šimkaninová – Silvia Kvardová</i> : Ako prvé čitateľské preukazy rozdávala šaška Jaška	38
<i>Anna Blázyová</i> : O ochrane osobných údajov v knižniciach	39
<i>Ludmila Čelková</i> : Pripravme sa na Bibliotéku 2005!	41
<i>Danica Zendulková</i> : Učíme sa jazyky online	41

Zaujalo nás...

–jk–: Z vystúpenia prezidenta SR v NR SR so Správou o stave republiky	45
---	----

PÝTAME SA...

- PhDr. Marta Žilová 51

PREČÍTALI SME ZA VÁS

- Kamila Krakowiaková*: Sponzorstvo kultúry a umenia 53
- Aleksander Radvański*: Nemravný internet 55

JUBILANTI

- MK*: Päťdesiatnik Ing. Milan Rakús 59

Ešte raz o Týždni slovenských knižníc a konkrétnejšie o seminári pre verejné knižnice

Na svojom júnovom zasadaní správna rada vyhodnotila 6. ročník Týždňa slovenských knižníc (ďalej TSK), zaoberala sa podnetmi a pripomienkami z knižníc a súčasne sa zamýšľala, ako postupovať pri príprave ďalšieho ročníka. Po dlhšej diskusii a zväžení všetkých argumentov sa správna rada dohodla na nasledujúcom:

- **7. ročník TSK** bude v termíne **27. marca – 2. apríla 2006**;
- **cieľ TSK** ostáva naďalej nezmenený – **pozitívne zviditeľňovanie** knižníc ako kultúrnych a vzdelávacích inštitúcií prostredníctvom širokého spektra rôznorodých aktivít a podujatí. Knižnice chcú a musia dokázať, že sú životaschopné inštitúcie, ktoré napriek množstvu problémov, a najmä napriek nedostatku finančných prostriedkov, chcú a vedia ponúknuť veľa zaujímavého, nového, poučného i zábavného svojim čitateľom a návštevníkom;
- **motto** pre ďalšie ročníky bude rovnaké – **Knižnice pre všetkých**;
- počas TSK sa odporúča pripravovať najmä **podujatia** určené **používateľom**, t. j. „**laickej**“ **verejnosti**, nie odbornej knihovníckej verejnosti;
- **knižnice** by mali prostredníctvom webovej stránky SAK v dostatočnom časovom predstihu **informovať najmä o ťažiskových podujatiach**, nie je nevyhnutné posilať údaje o všetkých podujatiach; informácie o dôležitých či ťažiskových podujatiach sú potrebné kvôli ich propagácii a rovnako aj propagácii konkrétnych knižníc v elektronických médiách (rozhlas, TV);
- odporúča sa, aby po TSK knižnice **stručne zhodnotili** pripravené podujatia v rámci TSK – nie sú potrebné podrobné informácie, stačia rámcové s dôrazom na nové skutočnosti, nové námety, celkový prínos podujatí TSK pre knižnicu, odozva zo strany používateľov a pod.

7. ročník TSK sa uskutoční až (alebo už??!) o niečo vyše pol roka. Je teda dostatok času, aby sme spoločne zvážili návrhy správnej rady a diskutovali o nich. **Vyjadrite sa?**

V nadväznosti na tradičný TSK správna rada chce vytvoriť ďalšiu tradíciu a pokračovať v udeľovaní SAKAČIK-a. Preto správna rada **vyhlasuje 2. ročník súťaže** o cenu Slovenskej Asociácie Knižníc za Aktívny Čln Knižnice – **SAKAČIK 2005**. Tak ako tento rok, do 15. februára 2006 očakávame vaše nominácie na ocenenie niektorej členskej knižnice. Odporúčame, aby návrhy na SAKAČIK-a neboli sumarizáciou celoročnej činnosti knižnice, ale aby obsahovali **konkrétny nový alebo zaujímavý počin, činnosť, udalosť** v živote knižnice v roku 2005.

V pláne práce na rok 2005 je aj seminár o problematike verejných knižníc. Verejné knižnice za ostatné roky prešli viacerými organizačnými zmenami, ktoré zatiaľ neboli komplexne zhodnotené a ani sa dlhšie obdobie neuskutočnila sumarizácia stavu verejných knižníc.

Vynára sa otázka, kto by mal takéto úlohy robiť a na akom fóre by sa mali prezentovať. Ťažké otázky, na ktoré nevieme odpovedať. Ak viete, poradte! Máte pocit, že je to úloha profesijných organizácií?

Správna rada má určité signály a poznatky, že sú problémy (nahlas sa však nevyslovujú), že je potrebné podrobnejšie sa „pozrieť“ na situáciu vo verejných knižniciach. Uvedené je o to naliehavejšie, že v novembri 2005 sú voľby predstaviteľov vyšších územných celkov, budúci rok ďalšie voľby, a tak by bolo dobré „mať na stole“ aktuálne analýzy a ich zhodnotenie, definovanie problémov, cieľov, trendov verejného knihovníctva. Tentoraz bude tento seminár určený vyslovene „len“ nám knihovníkom, musíme si „naliať čistého vína“ a otvorene si povedať, ako sme na tom vo verejných knižniciach.

Seminár sa uskutoční 10. novembra 2005 v Univerzitnej knižnici v Bratislave. Veríme, že pri jeho príprave významne pomôžu príspevky uverejnené v 3. čísle periodika *ITlib*, ktoré je venované práve verejným knižniciam.

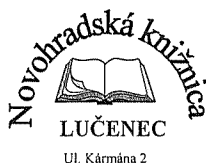
Ak má mať seminár zmysel a význam, tak pri jeho príprave je potrebná konštruktívna spolupráca, operatívne reagovanie na položené otázky, poskytnutie potrebných podkladov, údajov... Bude to tak? Veríme a dúfame, že áno!

PhDr. Daniela Gondová, predsedníčka SAK

Novohradská knižnica v Lučenci

Pohľad do histórie, nedávnej minulosti a blízkej budúcnosti

PhDr. Pavol Urbančok

Novohradská knižnica v Lučenci (ďalej NK) si vybudovala svojou činnosťou významné postavenie, nezastupiteľné žiadnou inou kultúrnou inštitúciou. Jej knižnično-informačné služby a s nimi spojené aj kultúrno-vzdelávacie činnosti sú dôležitým článkom regionálnej kultúry v okresnom sídle a celom okrese.

Stručne z histórie

Súčasnú regionálnu knižnicu, donedávna okresnú knižnicu, vznikli začiatkom 50. rokov minulého storočia spravidla z verejných mestských knižníc v okresných sídlach: predchodkyňou NK bola Verejná mestská knižnica, ktorej vznik sa v dostupných literárnych a archívnych prameňoch datuje v roku 1851.

Zápisnice z rokovaní mestského zastupiteľstva svedčia o jej usporiadaní, stave, činnosti, o základných povinnostiach knihovníka, o jeho platových pomeroch z rokov 1869, 1873, 1875, 1882, 1885, o stave a zložení knižničného fondu. O stave KF napr. v roku 1883 uvádzajú zápisnice údaj 10 190 zväzkov, v roku 1900 to je 20 300 zväzkov. Ďalšie zápisnice v 1 – 2-ročných cykloch opisujú stav MsK a KF v rokoch 1900 – 1916.

Zaujímavým faktom aj fyzickým dokumentom svedčiacim o činnosti a možnostiach knižnice sú názvové katalógy z roku 1875, 1896 – 1902, 1910 – 1926, 1927 – 1932 a písomne vydaný knižničný poriadok v roku 1883.

O dlhodobej histórii MsK a zložení jej KF svedčí aj 650 zväzkov kníh, ktoré Mestská knižnica dlhodobo vlastnila vo svojom fonde a ktoré boli v roku 1961 odovzdané vtedajšej Krajskej ľudovej knižnici v Banskej Bystrici, napr.: *Institutiones historiae medicinae* (1792), *Catalogus venerabilis CLERI* (1815), *Jus personarum privatum Regni Hungariae* (1828), *Compendium historiae universalis* (1817) atď.

Po vzniku ČSR v r. 1918 bol pre činnosť MsK všeobecne významný zákon, schválený NZ ČSR, č. 430/1919 Zb. z 22. júla 1921 (č. 212/1921) o povinnosti obcí zakladať verejné knižnice, o zložení KF (min. 20 % náučná literatúra), umiestnení a zlučovaní knižníc a povinnosti obcí prispievať na nákup kníh 50 – 80 halierov na obyvateľa.

Na Slovensku bol v r. 1925 vydaný výnos o pôsobení zákona č. 430/1919, ktorým sa zákon a vykonávacie nariadenia stali záväznými a právoplatnými, pretože ich realizácia v praxi na Slovensku viazla.

Tento zákon bol základným dokumentom pre riadenie knižničnej činnosti až do schválenia nového knižničného zákona č. 53/1959.

Obdobie rokov 1951 – 1974

V rokoch 1950/1951 dochádza v postavení a funkciách bývalých MsK v okresných sídlach ku kvalitatívnym zmenám.

Na základe vyhlášky Ministerstva informácií a osvetu (č. 186) z 22. decembra 1950 o prenesení správy knižníc bola správa KF odňatá MsNV-om v sídle ONV a zariadenia doterajších verejných mestských a obecných knižníc zverené ONV/KNV s cieľom vytvoriť okresné ľudové knižnice (OLK). V júli 1951 prechádza MsK v Lučenci do správy ONV a stáva sa základom OĽK v zmysle citovaného výnosu Povereníctva informácií a osvetu z 30. marca 1951, spresneného obežníkom Povereníctva informácií a osvetu z 18. apríla 1951 o prevode majetku z referátu ONV pre školstvo a osvetu priamo do OĽK.

OĽK bola v rokoch 1955 – 1957 umiestnená v nevyhovujúcich priestoroch na bývalej Štefánikovej ulici.

Pokiaľ ide o umiestnenie OĽK, k zásadnej zmene k lepšiemu, čo sa týka veľkosti priestorov a celkového umiestnenia v centrálnej zóne mesta, dochádza v jeseni 1957; slávnostné otvorenie objektu, ktorý sa stal najatraktívnejšou budovou hlavnej ulice v Lučenci, sa konalo 23. novembra 1957. Tento charakter si zachovala až do jej asanácie v r. 1975. Stala sa prítlačlivým miestom zábavy a denného oddychu pre najprominentnejšiu vrstvu mesta. Svojím secesným charakterom vzbudzovala prítlačlivosť, keďže sa štýlom nápadne líšila od okolitých stavieb z minulého storočia.

Praktickú činnosť OĽK po roku 1960 upravoval vzorový Organizačný poriadok, vydaný Ministerstvom školstva a kultúry, ktorý sa opieral o schválený knižničný zákon č. 53/1959, osobitne jeho ustanovenie, že OĽK je ústredím metodickej, bibliografickej, informačnej činnosti a MVS v celom okrese a má prednostné právo pri získavaní KF pre obecné knižnice.

Po vydaní nových vzorových organizačných poriadkov MŠaK (16. mája 1964) sa stala OĽK univerzálnou knižnicou s KF pre všetky vekové a socio-profesijné kategórie. Vzhľadom na kvalitatívne zmeny v obsahu činnosti sa mení názov OĽK na Okresnú knižnicu v Lučenci.

Na skvalitnenie ďalšej činnosti a programovanie rozvoja OK a siete miestnych (obecných) knižníc v okrese Lučenec bol v roku 1960 v súlade s vypracovanou koncepciou schválený Perspektívny plán rozvoja JSK na roky 1960 – 1965, potom na roky 1966 – 1970 a ďalej sa vypracúval v päťročných cykloch až na roky 1986 – 1990. Jeho plnením sa OK prirodzeným spôsobom vyprofilovala na ústrednú univerzálnu knižnicu v okrese. V roku 1960 začalo činnosť metodické oddelenie, ktorého činnosť bola zameraná na pomoc obecným ľudovým knižniciam.

V roku 1970 OK rozpracovala úlohy bibliograficko-informačnej činnosti a služieb. Bolo zriadené samostatné oddelenie BIS (1970), v rámci ktorého sa buduje fond regionálnej literatúry – dokumenty akéhokoľvek druhu a formy týkajúce sa regiónu (okresov Lučenec a Poltár). Osobitne významný je súbor knižných dokumentov (od r. 1970 do r. 2005) – získaných bolo spolu 1 053 k. j. regionálneho charakteru.

Obdobie rokov 1975 – 2005

V uvedenom období dochádza k najdynamickejším zmenám a rozvoju knižnice ako

organizačného celku. Ide o rozvoj služieb, personálny rozvoj, technickú vybavenosť, aj priestorové vybavenie.

V rokoch 1975 – 1980 bol doplnený stav pracovníkov na terajší počet, t. j. 22 zamestnancov, z toho 16 odborných a 3 riadiaci a správny aparát. V rokoch 1965 – 1972 mali knihovnicke vzdelanie traja zamestnanci, v rokoch 1974 – 1980 nastúpila nová generácia absolventov SKŠ (spolu 7 odborných knihovníkov) a v rokoch 1981 – 1990 ďalších 6 zamestnancov s knihovníckym vzdelaním. Po roku 1990 už všetci odborní zamestnanci vykonávajúci knižnično-informačnú činnosť spĺňajú podmienku odborného knihovníckeho vzdelania. Tento priaznivý personálny stav a vcelku uspokojivé finančné a materiálne zabezpečenie sa odrazilo vo výraznom raste KF, v obsahu knižnično-informačných služieb, bibliografickej činnosti, zlepšení technického a priestorového vybavenia, aj keď nie v optimálnej miere zodpovedajúcej významu a rozsahu knižnično-informačnej činnosti. Svedčí o tom stručný prehľad hlavných ukazovateľov činnosti (v priereze za päťročné obdobie, s poklesom za roky 2001 – 2004):

Ukazovateľ	1975	1976 1980	1981 1985	1986 1990	1991 1995	1996 2000	2001 2004
Prírastok KF	5 870	5 540	5 200	5 520	5 280	2 440	830
Čitatelia	4 440	4 610	4 890	5 150	5 290	5 880	4 700
Výpožičky	117 500	143 200	174 800	188 400	217 300	243 300	198 500
Podujatia	20	40	84	115	117	135	175
Návštevníci	28 000	28 500	34 700	43 600	64 600	77 500	75 600

Rozvoj automatizácie na báze výpočtovej techniky sa začal (podobne ako v ostatných regionálnych knižniciach na strednom Slovensku) po roku 1990, v našej knižnici v 2. polroku 1993 – najskôr na báze softvéru SMARTLIB, neskôr SW Libris so zreteľom na kompatibilitu s blízkym knižničným okolím regionálnych/okresných knižníc Banskobystrického samosprávneho kraja aj zo širšieho okolia. Knižničné procesy sú v súčasnosti automatizované už na všetkých oddeleniach vrátane výpožičných služieb.

Internetizácia sa začala pripojením na sieť ST v roku 2000, s jedným PC pre verejnosť na báze dial-up spojenia, neskôr ISDN, teraz prostredníctvom technológie ADSL. PC spojené LAN umožňujú odborným zamestnancom využívať internet (okrem počítača vyhradeného pre verejnosť) na šiestich počítačoch.

Zásadné organizačné zmeny sa robili vždy po zmene zriaďovateľa podobne ako v ostatných okresných, resp. v regionálnych knižniciach SR, prípadne v knižniciach Banskobystrického kraja. Zriaďovateľom boli postupne:

- ONV v Lučenci do 31. decembra 1990,
- Ministerstvo kultúry SR od 1. januára 1991 do 30. septembra 1996 (z toho od 1. júla 1996 začlenená do Novohradského kultúrneho centra v Lučenci),
- Krajský úrad v Banskej Bystrici od 2. októbra 1996 do 1. apríla 1999,
- Banskobystrický samosprávny kraj od 1. apríla 2002 dodnes ako samostatný právny subjekt.

Novohradská knižnica sídli od roku 1975 spolu s Novohradským osvetovým strediskom v Lučenci v budove na križovatke ulíc T. G. Masaryka a J. Kármána, v susedstve je Kalvínsky kostol – výstavná sieň Novohradského múzea a galérie.

Objekt terajšieho sídla Novohradskej knižnice v Lučenci

Podľa dostupných zdrojov (napr. podľa údajov z publikácie: Lučenec – Losonc na historických pohľadniciach, autor E. Hermel a kol., Lučenec, vyd. Pelikán 1977) bola budova postavená v rokoch 1889 – 1902. Jej výstavba bola logicky vyvolaná rozvojom miestneho priemyslu, obchodu a dopravy: 1871 – železničná trať Zvolen – Lučenec – Budapešť, 1886 – Lučenec – Balassagyarmat, 1885 – Sterlichtove, 1892 – Rakottayho smaltovne, výrobné potravinárskeho priemyslu (cukrovar, liehovar, konzerváreň, parný mlyn), tehelne, súkenky, rozrastalo sa obchodné centrum, trhy a jarmoky. Lučenec sa stal centrom peňažníctva Novohradskej župy (údaje sú z publikácie: Drenko: Z historických prameňov Lučenca, MÚ Lučenec, 1977 pri 750. výročí prvej písomnej zmienky o Lučenci). Budova bola postavená ako Sporiteľňa a Úverová banka, neskôr bola sídlom Hospodárskej úverovej banky a Slovenskej všeobecnej úverovej banky, slúžila aj na obchodné účely a ako budova ŠBČS – pobočka Lučenec. Objekt je súčasťou historického jadra mesta s významnou historicko-umeleckou hodnotou.

Pôvodná budova s výmerou 550 m² zastavanej plochy, evidovaná v súlade so zákonom 49/2002 Z. z. § 22 v Ústrednom zozname – registri NKP č. Ss 3489 bola rozhodnutím ONV v Lučenci v r. 1973 pridelená Okresnému osvetovému stredisku a Okresnej knižnici v Lučenci – kultúrnym inštitúciám v zriaďovateľskej pôsobnosti ONV. Dňa 17. januára 1974 bol komisionálne posúdený stavebný stav budovy, ktorej časť medzistropov bola v havarijnom stave. Vzhľadom na to bol objekt vyprázdnený a začala sa jeho rekonštrukcia. Stavebné rekonštrukčné práce boli vykonané v priebehu roka 1974.

V rekonštruovanom objekte bolo I. podlažie pridelené OOS a prízemné haly, prízemné a ostatné priestory (medziposchodie) boli určené pre OK (spolu asi 600 m², z toho na uloženie KF a priestory na poskytovanie KIS na prízemí asi 450 m²). Z počtu evidovaných jednotiek KF a veľkosti úžitkovej plochy bolo zrejme už vtedy, že je nedostatočná. (S týmto problémom NK zápasi aj napriek ďalším rekonštruovaným priestorom dodnes.)

Koncom roka 1974 bola prevádzka OK pre verejnosť prerušená. Začiatkom januára 1975 sa začalo kompletne sťahovanie zariadenia do obnovených prevádzkových priestorov: hospodárskosprávne oddelenie, bibliograficko-informačné služby, oddelenie metodiky, akvizícia a spracovanie KF, oddelenia KIS (beletria, náučná literatúra pre dospelých, oddelenie pre deti a mládež) a najmä takmer 90 000 zväzkov/dokumentov KF. To všetko bez medziskladov bolo treba v zimnom období I – IV/1975 usporiadať do takého stavu, aby sa mohla opäť začať 12. mája 1975 prevádzka OK.

Napriek nie celkom ideálnym funkčným a priestorovým podmienkam v nových priestoroch objektu na Ulici J. Kármána č. 2 (bývalá ŠBČS) sa výrazne oproti minulému stavu v objekte kultúrnej pamiatky (bývalá kaviareň Corso) zlepšili priestorové podmienky (dvojnásobne spolu 600 m² oproti 300 m²), ako aj hygienické a pracovné podmienky pre zamestnancov.

Ďalším rozhodnutím ONV z 1. júna 1989 bola prevedená správa nehnuteľnosti časti budovy kultúrnej pamiatky (Ústredný zoznam KP – Ss 3489) nachádzajúcej sa na Ulici J. Kármána č. 2 (úžitková plocha 750 m²). V suterénnych priestoroch boli vytvorené skladové priestory pre zariadenie a nábytok knižnice, ktoré sa neskôr využili na uloženie knižničného fondu. Vo dvore na prízemí (asi 150 m²) sa rekonštrukciou rozšírili priestory oddelenia pre deti a mládež. V rokoch 2002/2003 boli vykonané čiastočné úpravy týchto priestorov a v roku 2004 sa začala ich celková rekonštrukcia (asi 300 m² úžitkovej plochy), čím došlo k zásadnému rozšíreniu a skultúrneniu knižničných priestorov (k rozšíreniu podlažnej plochy pre KF došlo v 1. polroku 2005).

Celé oddelenie náučnej literatúry s asi 40 000 k. j. stiesnené na ploche asi 100 m², študovne odbornej literatúry, úsek elektronických zdrojov s rozšíreným prístupom na internet (5 až 6 PC staníc) s pevnými pripojením, využitím technológie ADSL sa presťahuje do obnovených priestorov. Tým sa zároveň vytvoria priaznivejšie priestorové podmienky na rozmiestnenie beletrie pre dospelých (asi 40 000 k. j.) a čítarne periodík (12 miest), umiestnené na asi 100 m² podlahovej plochy (čítareň pritom denne navštívi asi 50 – 100 čitateľov novín a časopisov, najmä dôchodcovia, študujúci, podnikatelia) a na záujmové čítanie (história, móda, ekonomika, denná tlač a pod.). Prvé podlažie je určené pre riadiaci a správny odbor, útvary metodiky a kultúrno-výchovnej činnosti, nevyhnutný prenájom iným organizáciám, ktoré prinášajú finančné prostriedky na doplnenie kriticky nízkeho stavu finančných prostriedkov (rozpočtu NK).

Koncepcia rozvoja na najbližšie roky

Koncepcia rozvoja NK v Lučenci vychádza z koncepcie rozvoja kultúrnych inštitúcií v pôsobnosti BBSK, ktorá stanovuje rozvojové ciele jednotlivých kultúrnych organizácií (múzeá a galérie, knižnice, osvetové strediská, hviezdárne a planetária a divadlá) a špecifikuje hlavné opatrenia na naplnenie strategických rozvojových cieľov koncepcie na obdobie do roku 2010. Pre rozvoj NK ako regionálnej knižnice sú určené priority:

1. zabezpečiť potrebnú údržbu a rekonštrukciu objektov;
2. materiálo-technické zabezpečenie – dokončenie realizácie Projektu elektronizácie a internetizácie RK v súlade so stratégiou rozvoja slovenského knihovníctva do r. 2006 a Program elektronizácie knižníc v SR (uznesenie vlády SR č. 310/2001 a 810/2002);

3. materiálo-technické vybavenie knižníc s výmenou zastaraného zariadenia v záujme kvalitného poskytovania všetkých knižnično-informačných služieb a organizovania kultúrno-výchovných podujatí;
4. personálne zabezpečenie – vyvážené personálne obsadenie odborných činností pre kvalitné KIS, najmä so zreteľom na pripravenosť odborných zamestnancov s cieľom zabezpečiť činnosti s informačno-komunikačnými technológiami;
5. odborné, vzdelávacie a kultúrno-spoločenské aktivity NK rozvíjať o nové prítlačivé formy pre verejnosť, cezhraničnú spoluprácu, poskytovanie služieb znevýhodneným občanom, zmena kritického stavu pri doplňovaní KF knižnými dokumentmi, audiovizuálnymi a elektronickými dokumentmi a získavaním finančných zdrojov z prostredia iných knižníc a informačných inštitúcií.

Z podujatia s Pavlom Dvořákom

História a súčasnosť Zemplínskej knižnice v Trebišove

Mária Brindzáková – Janka Linhartová – Jozef Pirčák

Názov organizácie: Zemplínska knižnica Trebišov
 Sídlo organizácie: M. R. Štefánika 53, 075 43 Trebišov
 Telefonický kontakt: 056/672 2786 – riaditeľka organizácie
 056/6689010 – ekonomické oddelenie
 056/6724222 – výpožičné služby
 Faxový kontakt: 056/6722786
 Elektronické adresy: trebisov@zvykni.sk
 riaditel_tv@zvykni.sk
 pircak@kniznicatv.sk – správca siete
 www.kniznicatv.sk
 Webová stránka: www.kniznicatv.sk
 Riaditeľ organizácie: Mgr. Mária Brindzáková

Z histórie

Od roku 1885 jestvovala na pôde Trebišova jediná súkromná knižnica grófa Júliusa Andrásyho z 3 152 zväzkami cudzojazyčnej literatúry (maďarskej, nemeckej, francúzskej a anglickej).

Prvá obecná knižnica bola zriadená až pred prvou svetovou vojnou roku 1910 v maďarskej reči. V roku 1913 jestvovala aj putovná knižnica v maďarskej reči s 500 zväzkami, ktorej zriaďovateľom bola Krajská rada múzeí a knižníc. Mená knihovníkov z tohto obdobia nie sú známe.

Prvá slovenská čitateľňa kníh a časopisov (ešte nie knižnica) bola zriadená zásluhou okresného školského inšpektora Mateja Subulyho v rámci odbočky Matice slovenskej v roku 1924. V čitateľni okrem slovenských kníh boli k dispozícii časopisy Slovenský denník, Slovenský východ, Slovenský svet, Národné noviny a humoristické časopisy Kocúr a Jež. V roku 1925 bola v Trebišove ustanovená knižničná rada, čo jasne svedčí o tom, že v tom čase tu už bola obecná knižnica v národnom jazyku. Obecná knižnica v Trebišove mala roku 1942 ešte stále veľmi skromný knižný fond – asi 400 zväzkov. Odborná knižnica hospodárska pri Ľudovej hospodárskej škole v Trebišove mala 190 zväzkov. Knižnica Živeny mala 50 zväzkov a aj knižničný fond knižnice meštianskej a ľudovej školy bol málopočetný.

Prvá budova Okresnej knižnice v Trebišove

Prvé zmienky o knižnici v Trebišove sa objavujú už v roku 1946, no archívne údaje uvádzajú, že knižnica v Trebišove bola založená roku 1952 a sídlila v budove Okresného sekretariátu SČSP, neskôr bola premiestnená do samostatnej budovy na hlavnej ulici. Prvou knihovničkou bola pani Viktória Čiernohorská, časom sa počet knihovníkov s rastom knižničného fondu rozšíril až na tri pracovníčky a dvoch mužov – metodikov, ktorí mali na starosti všetky verejné knižnice v obciach okresu.

V roku 1960 vznikla Okresná knižnica v Trebišove (ďalej OK) a jej riaditeľkou sa stala Mária Sakalová. V roku 1964 OK bola premiestnená do budovy Mestského kultúrneho strediska. V tom čase pribudlo oddelenie bibliografie s jednou pracovníčkou. Ďalšími riaditeľmi OK boli: Mikuláš Gazdík, Ján Guláš, Ján Chovanec, Tibor Kičič (1969), Hedviga Fraňová (1981 – 1982).

V roku 1986, keď už bol riaditeľom Pavol Dojčák, sa OK presťahovala do novej budovy, kde sa nachádza dodnes v rámci Mestského kultúrneho strediska. Súčasný názov knižnice je Zemplínska knižnica v Trebišove a jej riaditeľkou od 1. mája 1990 je Mgr. Mária Brindzáková.

Súčasná budova MsKS, v ktorej sa na poschodí nachádza Zemplínska knižnica

Zo súčasnosti

Zemplínska knižnica v Trebišove je v súčasnosti štátnou kultúrnou inštitúciou, ktorej zriaďovateľom od 1. apríla 2002 je Košický samosprávny kraj. Splňa významné úlohy

v oblasti kultúry, výchovy a vzdelávania obyvateľstva, rozvíja informačnú činnosť v súlade s potrebami sociálneho a ekonomického rozvoja spoločnosti. Knižnica nadobúda a sprístupňuje knižničný fond v súlade so svojím poslaním, s prihliadnutím na potreby používateľov a na politické, ekonomické a kultúrne úlohy mesta. Knižnica plní nezastupiteľnú úlohu v sprístupňovaní beletristickej a odbornej literatúry širokej verejnosti, ako aj výchovnú funkciu vo vzťahu k deťom a mládeži. Vytvára a posilňuje čitateľské návyky, poskytuje príležitosť na osobný tvorivý rozvoj, podporuje uvedomelý prístup ku kultúrnemu dedičstvu a hodnotám umenia a pokroku vedy, zabezpečuje prístup ku všetkým kultúrnym formám prezentácie reprodukčného umenia, sprístupňuje všetky druhy všeobecných informácií, poskytuje informačné služby širokej používateľskej verejnosti, podporuje rozvoj informačnej a počítačovej gramotnosti.

Knižničný fond knižnice tvorí 50 846 zväzkov kníh. Časť fondu tvorí aj inojazyčná literatúra, ktorá je zvlášť vyčlenená v jednotlivých oddeleniach.

Knižnično-informačný fond knižnice tvoria:

- primárny fond: knihy, regionálna tlač, periodiká, audiovizuálne dokumenty;
- sekundárny fond: katalógy, kartotéky, bibliografie.

Knižnica poskytuje tieto služby:

- a) výpožičné služby (absenčné výpožičné služby, prezenčné výpožičné služby a predlžovanie výpožičných lehôt);
- b) bibliograficko-informačné a konzultačné služby (spracúvanie a vydávanie bibliografií a informačných publikácií s regionálnym zameraním, poskytovanie jednorazových bibliografických informácií na požiadanie, poskytovanie konzultácií k špecifickým problémom, poskytovanie faktografických informácií);
- c) medziknižničné výpožičné služby (MVS): zabezpečovanie výpožičných, reprografických a informačných služieb z iných knižníc SR;
- d) špeciálne služby sprístupňovanie audiovizuálnych dokumentov náučného charakteru s výchovným zameraním, prístup k internetu.

Zemplínska knižnica v Trebišove má 5 pobočiek s celodennou prevádzkou na všetkých základných školách v meste. Činnosť pobočiek funguje na základe zmlúv o výpožičke.

Škola poskytuje priestor pre knižnicu a naša knižnica zasiahne do knihovníka. Šiestou pobočkou je knižnica v Milhostove (časť Trebišov). Najvyšší počet podujatí sa organizuje práve na spomínaných školských pobočkách, čo vyhovuje žiakom aj učiteľom. Mnohé vyučovacie hodiny sa konajú priamo v knižnici za asistencie nielen učiteľky, ale aj jednotlivých knihovníčok.

Z operatívnej porady ZK

Naša knižnica rozvíja spoluprácu so všetkými školami v meste, teda nielen základnými, ale aj strednými školami. Organizujeme rôzne podujatia, ako sú exkurzie, informatické prípravy, besedy o prečítaných knihách, rozprávkové dopoludnia, ilustrácie rozprávok, kvízy a súťaže o ochrane životného prostredia, o morálke, o drogách, besedy s regionálnymi autormi, so spisovateľmi a historikmi a pod. Súčasťou každej akcie sú výstavy kníh a nástenné noviny.

Veľmi dobrú spoluprácu máme so Špeciálnou základnou školou, ktorej žiaci sú pravidelnými návštevníkmi a účastníkmi rôznych podujatí, kde majú možnosť realizovať sa aj hendikepované deti, prejavit' svoje schopnosti a vedomosti alebo ich u nás získať.

Medzi tradičné a významné podujatia, ktoré knižnica organizuje, patrí Literárna kaviareň. Sú to stretnutia občanov mesta s regionálnymi amatérskymi autormi nášho okresu, ktorí sú združení v Literárno-umeleckom klube (LUK) amatérskych autorov.

LUK existuje v Zemplínskej knižnici od roku 1987 a vedie ho jeho zakladateľ Ing. Róbert Hakala, CSc., ktorý je aj sám literárne činný a úzko spolupracuje so Slovenským rozhlasom v Košiciach. Členovia klubu na svojich stretnutiach (raz za mesiac) v priestoroch našej knižnice využívajú v rámci diskusie aj knižničný fond a periodickú tlač knižnice, navzájom sa oboznamujú s vlastnou tvorbou a posudzujú ju. Výbery najlepších prác vychádzajú v zborníkoch (doposiaľ boli vydané štyri zborníky: *Otvorenými ústami*, 1989; *Smietka v oku*, 1991; *Zbierka pojazdnej hlúposti*, 1992; *Ária v jaskyni*, 1998), ktorých vydanie zabezpečuje práve naša knižnica. Okrem toho sa u nás konajú besedy vedúceho klubu so študentmi stredných škôl v regióne, čo značne vzbudzuje záujem mnohých mladých ľudí o čítanie a literatúru. Členovia LUK-u sa každoročne zúčastňujú mnohých literárnych súťaží, napr. v Kežmarku, Zvolene a Trenčíne (napr. na súťaži Literárny Zvolen získali dve jeho členky druhé a tretie miesto a mnohé ich práce boli uverejnené v literárnych časopisoch, ako sú *Dotyky*, *Národná osveta* a *Mladé rozlety*, v novinách *Nedelná pravda* a pod.).

Pri príležitosti 10. výročia vzniku klubu bol vydaný zatiaľ posledný zborník *Ária v jaskyni* a konalo sa stretnutie všetkých jeho členov, z ktorých viacerí pricestovali aj zo zahraničia, kde v súčasnosti pôsobia. Tu kdesi na tomto stretnutí skrsla myšlienka spropagovať činnosť klubu viac na verejnosti. Tak vznikla Literárna kaviareň – stretnutia regionálnych autorov so širokou čitateľskou verejnosťou v reštaurácii Amadeus, ktorá sa nachádza v tej istej budove ako knižnica, obohatené o kultúrny program, čo nám pravidelne zabezpečujú študenti Obchodnej akadémie v Trebišove pod vedením Mgr. Moniky Lajčákovvej.

Prvé stretnutie bolo 15. decembra 2000, na ktorom boli predstavení všetci členovia klubu. *Druhé stretnutie* (30. marca 2001) bolo venované tvorbe vedúceho klubu Róberta Hakalu a jedného z členov – MUDr. Petra Anďala. Zároveň sa predstavila aj regionálna autorka MUDr. Ružena Anďalová, jeho matka. Prítomní boli aj hostia z Krajského úradu – odboru kultúry, Okresného a Mestského úradu v Trebišove, riaditelia kultúrnych zariadení v meste, učitelia základných a stredných škôl v meste a aktívni čitatelia knižnice. Program vyplnili žiaci ZUŠ v Trebišove. *Tretie stretnutie* sa konalo 13. novembra 2002 za účasti Slovenského rozhlasu Rádia Regina, kde sme predstavili jedného zo zakladateľov klubu pána Ľudovíta Visokaya. *Štvrté stretnutie* (21. marca 2003) sa konalo v rámci Týždňa slovenských knižníc. Tu sa prezentovala mladá autorka Elena Kramkotová a Ing. Andrej Hnát.

Ing. Róbert Hakala, CSc., vedúci LUK-u, s členmi klubu na 5. stretnutí Literárnej kaviarne

Na *piatom stretnutí* Literárnej kaviarne (23. marca 2004 opäť v rámci TSK) sa predstavili so svojou tvorbou šiesti regionálni autori, členovia klubu. Na *šiestom stretnutí* s regionálnymi autormi sme v apríli 2005 v rámci TSK predstavili tvorbu pána Jána Molnára z Trebišova a pani Heleny Spišákovvej z Čane. O všetkých týchto akciách priniesla správy aj regionálna tlač. Keďže sa nám veľmi osvedčila táto spolupráca s regionálnymi autormi, plánujeme ju aj v budúcnosti naďalej rozvíjať.

Knižnica v súčasnosti umožňuje prístup k internetu všetkým, ktorí majú záujem o informácie a vzdelávanie, preto je nutné popri vybavení knižnice výpočtovou technikou zabezpečiť aj jej internetizáciu.

Internetové služby verejnosti knižnica poskytuje od apríla 1999, v súčasnosti majú naši používatelia k dispozícii 3 počítače s pripojením na internet. Zemplínska knižnica má od roku 2001 mikrovlnné pripojenie k internetu, s rýchlosťou 128/384 kbit/s.

Tak ako v súčasnosti každý človek, aj naši zamestnanci sa vo svojej práci musia prispôbovať novým trendom vo vývoji výpočtovej techniky, zvyšovať si svoju odbornosť nielen v knihovníctve, ale aj pri práci s počítačmi a informáciami. V záujme toho sa zúčastňujú permanentného vzdelávania, ktoré usporadúvajú partnerské knižnice a nadriadené orgány. Získané vedomosti potom využívajú aj vo svojej práci s používateľmi knižnice, najmä z radov strednej a staršej generácie, pri integrovaní sa do informačnej spoločnosti. Značne tomu pomáha aj zapojenie našej knižnice do celoslovenského projektu KIS3G, program Virtua, s ktorým už na základe udeleného certifikátu naplno pracuje bibliografka knižnice.

Zemplínska knižnica je inštitúcia, kde sa uchováva a koncepcne budujú knižničné fondy, ktoré tvoria náš informačný zdroj. To, že štatistiky jednoznačne svedčia o prudkom poklese v doplňovaní informačných zdrojov v knižniciach, v plnej miere platí aj pre našu organizáciu. Každoročne len veľmi ťažko zabezpečujeme finančné prostriedky na nákup knižničných fondov, čo sa, samozrejme, odrazí v návštevnosti a ostatných ukazovateľoch. Tak ako ostatné regionálne knižnice nášho kraja, aj naša knižnica ani zďaleka nedosahuje úroveň celoslovenského priemeru v rámci nákupu knižničných fondov. Na ilustráciu uvedieme:

1. štatistické údaje nákupu knižničného fondu:

- v roku 2001 177 049,- Sk (ročný prírastok 946 zv.),
- v roku 2002 107 715,- Sk (ročný prírastok 958 zv.),
- v roku 2003 193 315,- Sk (ročný prírastok 1 166 zv.),
- v roku 2004 377 882,- Sk (ročný prírastok 2 034 zv.), z toho 100 000,- Sk tvoril Grant MK SR;

2. ďalšie hlavné ukazovatele činnosti knižnice v r. 2004:

- počet čitateľov knižnice – 4 471,
- počet výpožičiek – 147 619,
- počet návštevníkov – 50 791,
- počet kultúrno-výchovných podujatí – 153.

Zemplínska knižnica v Trebišove dlhodobo zápasí s nevyhovujúcimi priestormi. Nemá vlastnú budovu – sídli v prenajatých priestoroch Mestského kultúrneho strediska na 2. poschodí, čo absolútne nevyhovuje nielen potrebám zamestnancov knižnice, ale ani požiadavkám používateľov knižnice. V terajších priestoroch knižnica nemá čítareň ani študovňu, hudobné oddelenie je súčasťou oddelenia pre mládež, nie je vyriešený ani bezbariérový prístup do knižnice, knižničný fond nie je zabezpečený pred odcudzením.

Knižnice majú v budúcnosti ambíciu stať sa okrem klasických knižničných služieb aj informačnými centrami pre širokú verejnosť, k čomu ich priam predurčuje dlhodobá systematická a kvalitná práca s informačnými zdrojmi. V symbióze s budovaním Zemplínskej knižnice v Trebišove ako informačného centra je potrebné (napriek všetkým nepriaznivým okolnostiam) rozvíjať jej relaxačnú a estetickú funkciu prostredníctvom literatúry a posilnenia potreby čítania. Je pre nás nevyhnutné urobiť všetko pre to, aby sa knižnica stala miestom duševnej relaxácie, miestom, kde ľudia radi trávajú svoj voľný čas, kde sa upevňujú pozitívne duchovné hodnoty. Je preto v našom záujme, aby u nás mohol každý návštevník nájsť pomoc pri orientovaní sa v okolitom pretechnizovanom svete.

Vplyv mikroorganizmov na archívne a knižničné dokumenty

Ing. Alena Maková, Slovenská národná knižnica v Martine

„V prírode sa nachádzajú miliardy mikróbov a všade nás obklopujú... náš odev, povrch nášho tela – všetko to doslova prekypuje mikróbmi...“

(V. I. Omeľanskij)

„Podobne sú mikróby celoživotnými sprievodcami aj ostatných vyšších živočíchov a rastlín a po ich odumretí ich rozložia a premenia na minerálne zlúčeniny.“

(Vladimír Betina)

Knižnice a archívy sú častým zdrojom výskytu množstva rôznych biologických faktorov ovplyvňujúcich stav uchovávaných dokumentov, častokrát veľmi negatívne sa prejavujúcich na ich vzhľade a podstatne meniacich štruktúru materiálov použitých na ich vyhotovenie, čo sa prejavuje výrazným poškodením dokumentov.

Príčiny poškodenia dokumentov možno rozdeliť do dvoch skupín.

Prvú skupinu tvoria tzv. **vnútorné faktory**, ktoré vyplývajú z vlastnej povahy materiálov použitých na výrobu dokumentu – papier, koža, pergamen, kov, textil, novodobé polymérne materiály a pod. Ich vlastnosti tiež ovplyvňujú prídavné látky slúžiace na zušľachtovanie, úpravu pôvodných materiálov na požadované parametre. V procese starnutia sa postupne mení štruktúra mnohých materiálov vplyvom degradačných procesov zapríčinených rôznymi prebiehajúcimi chemickými a fyzikálnymi zmenami a vzájomné degradačné reakcie vyúsťujú do vlastnej zmeny pôvodných materiálov. Tieto sa prejavujú častokrát zmenou mechanických, chemických a fyzikálnych vlastností, zmenou farby a niekedy až ich úplným rozpadom.

Druhú skupinu tvoria tzv. **vonkajšie faktory**, ktoré výrazne ovplyvňujú degradačné procesy materiálov daných vnútornými faktormi.

K vonkajším faktorom zapríčiňujúcim poškodenie dokumentov zaraďujeme:

- *podmienky dlhodobého uloženia dokumentov* – svetlo, vlhkosť a teplota
Odporúčané podmienky na dlhodobé uskladnenie a archiváciu dokumentov sú dané normou ISO 11799 Informácie a dokumentácia – Požiadavky na uloženie dokumentov pre archívne a knižničné materiály, kde v prílohe B Klimatické údaje pre uloženie archívnych a knižničných materiálov sú uvedené hodnoty teploty a relatívnej vlhkosti (tab. 1);
- *znečistenie ovzdušia* – exhaláty, oxidy dusíka, síry. Norma ISO 11799, príloha A, uvádza maximálne limity znečistenia vzduchu;
- *spôsob uloženia dokumentov* – vlastná poloha dokumentu v regáli (ne)existujúci ochranný obal a pod.;
- *hygienický režim* – pravidelná kontrola vlhkosti, teploty, pravidelné upratovanie, vysávanie, dodržiavanie základných hygienických návykov pracovníkov, používanie ochranných pomôcok zamedzujúcich vnášanie nežiaducich zložiek do depozitov (prach, blato na topánkach a pod.);
- *biologické faktory* – živočíchy (vtáky, hlodavce, hmyz) a *mikroorganizmy*.

Tab. 1 Klimatické údaje pre uloženie archívnych dokumentov

	Teplota [°C]			Relatívna vlhkosť [%]		
	min.	max.	Pripustné zmeny	min.	max.	Pripustné zmeny
Papier, optimálne uloženie ¹⁾	2	18	± 1	30	50	± 5
Papier, ľudia v depozitoch, časté využívanie	14	18	± 1	30	50	± 5
Pergamen, koža ^{1) 2)}	2	18	1°/h	50	60	3%/h
Fotografický film, čiernobiely, ester celulózy		< 21	± 2	15	50	zamedziť kolísaniu hodnôt
Fotografický film, čiernobiely, podložka polyester		< 21	± 2	30	50	
Fotografický film farebný, ester celulózy		< 2	± 2	15	30	zamedziť kolísaniu hodnôt
Fotografický film, farebný, podložka polyester		< 2	± 2	25	30	kolísaniu hodnôt
Fotografické platne, čiernobiele		< 20		20	50	zamedziť kolísaniu hodnôt
Fotografické platne, farebné		< 2		20	50	kolísaniu hodnôt
Fotografické papiere, čiernobiele	2	20	4/deň	30	50	zamedziť kolísaniu hodnôt
Fotografické papiere, farebné		< 2		30	50	kolísaniu hodnôt
Mikrofilm čiernobiely, podložka ester celulózy		< 21	± 2	15	40	zamedziť kolísaniu hodnôt
Mikrofilm farebný, podložka polyester		< 21	± 2	30	40	
Vínové gramofónové platne		< 21			50	
Magnetické médiá (dáta, audio, video) ³⁾	17	20		20	30	zamedziť kolísaniu hodnôt
Optické disky	žiadne údaje nie sú zatiaľ dostupné					

Biologické poškodenie dokumentov je dôsledkom nedostatočnej preventívnej starostlivosti a zlých podmienok uloženia.

Mikroorganizmy vyvolávajú mimoriadne závažné poškodenia knižničných a archívnych dokumentov. V knižniciach a archívoch na Slovensku sa vyskytujú mnohé druhy mikroorganizmov, pričom vedecky bolo dokázané, že najzávažnejšie poškodenia spôsobujú plesne, kvasinky a baktérie.

Posledný mikrobiologický rozbor odobratých vzoriek z našich depozitov (rok 2004) ukázal prítomnosť 28 druhov mikroskopických húb a 15 rodov. Rozbor bol vykonaný v HPL, s. r. o. Najčastejšie boli izolované druhy *Alternaria tenuissima*, *Alternaria alternata*, *Rhodotula species*, *Cladosporium species*, *Cladosporium herbarum*, *Penicillium species*.

Analýzu mikrobiologickej kontaminácie rukopisov a vzácnych tlačí robila aj Národná knižnica ČR v Prahe, kde bolo zistených vyše 80 rôznych druhov [1].

Odkiaľ sa mikroorganizmy dostanú na dokumenty a do depozitov?

Najnebezpečnejším pre ich rozšírenie sa do depozitu a pracovného prostredia (kancelária, medzisklad, reštaurátorská dielňa, ateliér, ale i chodby, sociálne miestnosti, šatne a pod.) býva samotný **kontaminovaný** (mikroorganizmami znečistený) **materiál**, teda dokument, na ktorom sú už vyrastené mikroorganizmy, resp. sa na nich vyskytujú ich nevegetatívne formy (spóry alebo konídie).

Takýmto spôsobom je možné kontaminovať celý depozit. Ak nie sú dokumenty pred vstupom na spracovateľské pracovisko alebo depozit vopred skontrolované a kontaminované dokumenty nie sú podrobené dezinfekcii, je veľmi reálna šanca na „zamorenie“ knižnice alebo archívu.

Takúto činnosť by mal vykonávať odborný pracovník-konzervátor, ktorý zabezpečuje i všetky činnosti spojené s dekontamináciou (odstránením mikroorganizmov) v spolupráci s vedením inštitúcie, bezpečnostným technikom a príslušným pracoviskom.

Kontaminované dokumenty sa dostávajú do inštitúcií veľmi často darmi od darcov, ktorí ich nemali uložené v dobrých podmienkach. Veľmi často bývajú celé zbierky uskladnené vo vlhkých pivničných priestoroch, na pôjde, ale i v depozitoch kláštorov, kostolov, kaštieľov, kde boli častokrát zaprášené, pošpinené, napr. vtáčim trusom, výkalmi živočíchov, zbytkami rastlinných či živočíšnych tiel, vodou, blatom a pod.

Kontaminované dokumenty nemožno zaradiť medzi ostatné dokumenty, nemôžu sa požičiavať čitateľom!

Bez predchádzajúcej dezinfekcie a očisty sa neodporúča s takýmito dokumentmi pracovať v kanceláriách, reštaurovať ich, vystavovať alebo s ním inak nadmerne manipulovať.

Prach je najčastejším a najpočetnejším zdrojom nevegetatívnych foriem mikroorganizmov a zdrojom roztočov. Dostáva sa do depozitu a na pracoviská priamo usadením na dokumente, ale i častým vetraním. To sa týka najmä inštitúcií umiestnených pri zdrojoch znečistenia, napr. v blízkosti cesty, kotolne, prašných lokalít a pod.

Vzduchom sa mikroorganizmy môžu prenášať. Vo vzduchu sa dokázala prítomnosť vírusov, baktérií a predovšetkým spór húb, ktoré sa sem dostávajú rôznymi mechanizmami a vzduchom sa môžu šíriť i na veľké vzdialenosti. V budovách, ktoré sú kli-

matizované, môže byť i klimatizácia zdrojom šírenia mikroorganizmov. Vzduchom sa môžu šíriť choroby spôsobené vírusmi, baktériami, ale i plesňami (*Cladosporium herbarum*, *Aspergillus fumigatus* a pod.).

Človek môže byť zdrojom nákazy buď priamo, pokiaľ je chorý, resp. je nosičom ochorenia, alebo nepriamo; môže preniesť mikroorganizmy na odev, rukách, vo vlasoch a pod.

Na výskyt a šírenie mikroorganizmov má pozitívny vplyv **zlý hygienický režim**. Predovšetkým vysoká vlhkosť prostredia (nad 60 % r. v.) a teplota (optimum 20 – 30 °C), nedostatočné prúdenie vzduchu, zanedbané upratovanie. Zanedbaná hygiena a zlý hygienický režim môžu viesť k prudkému nárastu mikroorganizmov a ich rozšíreniu i na doposiaľ nekontaminované dokumenty.

V čom je nebezpečenstvo výskytu mikroorganizmov na naše zbierky?

Spóry mikroorganizmov sú ľudským okom takmer neviditeľné. Pri baktériách sa pohybuje ich veľkosť v rozmedzí 0,1 až 5 mikrometrov, pri hubách bývajú spóry veľké 3 až 5 mikrometrov [2]. Veľmi ľahko sa dostanú do depozitu najčastejšie s dokumentom alebo inak. Zlým hygienickým režimom a nedostatočnou reguláciou vlhkosti a teploty môže prísť k ich rýchlemu rastu a rozmnožovaniu. Pri baktériách sa uvádza čas potrebný na vytvorenie kolónii pri vhodných podmienkach 24 až 48 hodín, plesne vytvoria kolónie za 4 až 12 dní. Kolónie sa v dobrých podmienkach neustále zväčšujú, mikroorganizmy sa rýchlo rozmnožujú a ak sú na vhodnom substráte, ako sú knižničné a archívne materiály, môže prísť vo veľmi krátkom čase k ich úplnému zničeniu.

Na podporu dobrého rastu baktérií a húb najviac vplýva zvýšená **relatívna vlhkosť** ovzdušia v depozite. Jej prekročenie nad 65 % spôsobí aktiváciu plesní a naštartuje ich prudký rast. Ak sa prekročí vlhkosť 70 – 80 %, pridajú sa i baktérie. Ďalšie zvyšovanie relatívnej vlhkosti podporuje tvorbu konidionosičov a spórangionosičov húb a tvorbu spór.

Pri zvyšovaní relatívnej vlhkosti nad 65 % v ovzduší depozitu začnú i hygrokopické materiály (pergamen, papier, useň,) absorbovať vodu na svojom povrchu, neskôr i do štruktúry a mení sa i vlhkosť samotného materiálu. Zvýšená vlhkosť materiálu je výborným prostredím na podporu rastu a rozmnožovania mikroorganizmov. Tieto využívajú dokumenty ako zdroj-substrát pre svoju výživu a vo vhodných podmienkach sú schopné neustále, až do vyčerpania substrátu vedúceho k úplnému rozpadu dokumentu, vegetovať.

Odporúčaná **teplota** na uskladnenie dokumentov podľa ISO 11799 sa má pohybovať v rozmedzí 18 °C – 20 °C, na uskladnenie fotografických materiálov sa odporúča teplota nižšia, plesne majú svoje rastové optimum teplôt 18 °C – 22 °C, teda odporúčaná teplota je priamo ideálna pre ich rast a rozmnožovanie. I pri teplotách nižších ako 18 °C a vyšších ako 22 °C plesne rastú a rozmnožujú sa, mnohé druhy znášajú dokonca i teploty nízke, napr. *Mucor* species 5 °C a pod. alebo vysoké, niektoré aj 80 °C.

Baktérie majú svoje optimum v rozmedzí 24 °C až 37 °C, a preto ich výskyt v depozitoch nie je natoľko rozšírený ako v prípade húb. Samozrejme, že rastú i pri teplotách pod 24 °C a nad 37 °C, a opäť sú druhy, ktoré znášajú i teploty nízke – okolo 0 °C, alebo vysoké – až 75 °C.

Činnosť metabolických reakcií ovplyvňuje **pH prostredie**. Koncentrácia vodíkových iónov v prostredí sa vyjadruje stupnicou pH od 0 do 14. Pritom hodnota 0 až 7 vyjad-

ruje vysoký výskyt vodíkových iónov a kyslé prostredie, pH = 7, je oblasť neutrálna a pH v rozmedzí 7 – 14 charakterizuje prostredie alkalické.

Mikroorganizmy rastú v rozmedzí pH od 2,5 do 9. Optimum pre huby je prostredie mierne kyslé (5,6 – 6,0) a pre baktérie neutrálne až mierne alkalické (7,0 – 7,6).

Všetci, ktorí sa zaoberajú ochranou dokumentov, vedia, že väčšina dokumentov v knižniciach a archívoch je vyrobená z dnes už kyslého papiera. Najmä dokumenty druhej polovice devätnásteho storočia sú na kyslom drevitom papieri. Ani ručný papier netvorí výnimku, hoci jeho pH nie je tak výrazne kyslé. Rovnako však i tento papier slúži ako výborná potrava pre mikroorganizmy.

Koža (spracovaná na useň) je tiež výborný substrát. Jej pH sa pohybuje zväčša okolo hodnoty 5,5 a neupravená je priam ideálna na výživu mikroorganizmov. Bielkovinové zloženie kože, no i spracovanej na useň, tvoriacej pokrývku usňových, prevažne historických väzieb, sa ponúka najmä pre mikroorganizmy produkujúce proteolytické enzýmy, rozkladajúce bielkoviny.

Živé bunky majú vnútorné prostredie veľmi dobre tlmené a pH vonkajšieho prostredia musí byť veľmi extrémne, aby sa ním ovplyvnilo vnútrobunkové pH. Pri extrémne kyslých alebo alkalických podmienkach sa mení vnútrobunkové pH, čo sa negatívne odrazí v činnosti intracelulárnych enzýmov. Extracelulárne enzýmy, ktoré bunka vylučuje do prostredia, zasa priamo ovplyvňuje vonkajšie pH.

Meranie hodnoty pH je i jednou zo základných konzervačných metodík, z hodnoty ktorej možno predpokladať stav a vlastnosti papiera, resp. istú mieru degradácie papiera. Pri meraní pH papiera mikrobiálne kontaminovaného môže byť jej hodnota skreslená práve účinkom mikroorganizmov. Pre objektívne určenie skutočnej hodnoty pH papiera je potrebné tieto merania urobiť na miestach, ktoré nie sú ovplyvnené metabolitmi alebo priamo mikroorganizmami (ak je to možné).

Prítomnosť alebo neprítomnosť **svetla** tiež ovplyvňuje rast mikroorganizmov [3]. Väčšina nefotosyntetizujúcich mikroorganizmov, ku ktorým patria i huby, buď nepotrebuje svetlo, alebo im môže svetlo škodiť. Dokumenty uložené v našich depozitoch zväčša ukladáme do tmavých miestností, bez prístupu slnečného svetla, kvôli zabráneniu fotolytickým degradačným reakciám na papier a ostatné materiály. No takéto prostredie práve pre svoj rast potrebujú huby. Niektoré metabolické procesy a sporulácia niektorých húb si však vyžadujú svetlo.

Prítomnosť svetla môže ovplyvňovať aj tvorbu pigmentov, ktoré sa v tme nemusia objaviť, ale po účinku svetla na mikroorganizmus sa tento môže prejaviť iným zafarbením. (*Neurospora* sa po osvetlení zafarbuje na ružovo.)

Každá knižnica, archív, múzeum či galéria by mali pravidelne monitorovať podmienky v depozitoch a preventívnymi opatreniami predchádzať novej kontaminácii zbierok.

Použitá literatúra:

1. ODVÁRKOVÁ, J a kol.: *Mikrobiologická kontaminace rukopisů a vzácných tisků a jejich kontrola*. Dostupné na internete: <<http://www.svkol.cz/konf/98hrad06.htm>>
2. BETINA, V. a kol.: *Všeobecná mikrobiológia*. Bratislava : ALFA, 1977.
3. SKORKOVSKÝ, J.: *Mikroorganizmy jako původci degradace archiválií*. Archivní správa MV ČR. Praha, 1981.

Ochranné obaly na dokumenty v knižniciach a archívoch

Iveta Lutišanová – Alena Maková, Slovenská národná knižnica v Martine

Ochrana pamiatok zahŕňa všetky nevyhnutné opatrenia s cieľom zachovať intelektuálny obsah zaznamenaných informácií a zachovať ich pôvodnú formu v čo najlepšom stave. Jedným z najúčinnějších opatrení pri ochrane historického knižného fondu, ako aj pri preventívnej ochrane novodobého knižného fondu je používanie kvalitných ochranných obalov na rôzne typy knižných a archívnych dokumentov a iných nosičov informácií.

Používanie ochranných obalov predstavuje jeden z najúčinnějších preventívnych spôsobov ochrany knižničných a archívnych dokumentov. V súlade s úlohami danej knižnice alebo inej kultúrnej inštitúcie, podľa systému a frekvencií výpožičiek, podľa stratégie ochrany knižničných fondov a podľa konkrétneho fyzického stavu časti zbierok alebo aj jednotlivých dokumentov plnia ochranné obaly nasledujúce funkcie:

- preventívna ochrana zväzku pred ďalším poškodením (i s možnosťou jeho neskoršieho reštaurovania),
- trvalé uloženie dokumentu so zreteľom na reformátovanie, zhotovenie mikrofilmovej alebo digitálnej kópie,
- v prípade havárie alebo živelnjej katastrofy ochrana počas určitej časovej lehoty pred účinkami vody alebo ohňa,
- ochrana zväzku pri manipulácii mimo depozitných priestorov (doprava do študovne, na výstavu, medziknižničná výpožička),
- alternatívne, finančne úspornejšie riešenie uloženia dokumentov namiesto väzby alebo opravy väzby (periodiká, napr. noviny).

Požiadavky na vlastnosti papiera

Na zhotovenie, obalenie, vypodloženie a preklad archívnych krabíc, viek alebo obálok sa používajú rôzne typy lepeniek. Lepenka je papier s plošnou hmotnosťou nad 250 g/m², ktorý je vytvorený zväčša z niekoľkých vrstiev, väčšinou s rôznym vláknoinovým zložením. Lepenka musí spĺňať nasledujúce požiadavky podľa ISO/WD 16 245 – Information and documentation – Archives boxes and file covers for paper and parchments documents:

- mala by byť vyrobená z bavlny, ľanu alebo úplne bielenej chemickej buničiny alebo ich zmesí,
- nemala by obsahovať drevovinu,
- pri výrobe musí byť použité alkalické glejenie bez opticky zjasňujúcich prostriedkov,
- má obsahovať minimálne 3 % uhlíkatu vápenatého alebo horečnatého, alebo ich zmes,
- nesmie obsahovať častičky kovov, voskov, plastov alebo iných nečistôt,
- povrch nesmie obsahovať drsné častice, uzlíky ani triesky,
- obsah redukovateľnej síry má byť nižší ako 8.10⁻⁴ alebo 8.10⁻³, obsah chloridov 0,3 % a síranu maximálne 0,1 %,
- pH studeného extraktu lepenky sa má pohybovať medzi 8 – 10 (meranie pH studeného extraktu špecifikuje ISO 6588),

- použité farbivá nesmú krváčať a majú byť svetlostále,
- lepidlá, ktorými sa kašírujú viacvrstvové lepenky, musia byť bez plastifikátorov, nekyslé (pH = 7) a odolné voči vode a starnutiu.

Tieto požiadavky sa týkajú všetkých papierových materiálov, teda aj papierov a kartónov používaných na vylepovanie a poťahovanie. Tieto odporúčania sa týkajú všetkých kašírovaných vrstiev. Ak nemôže byť zaručená dostatočná kvalita lepenky, je nevyhnutné vylepiť vrstvom časť ochranného obalu papierom, ktorý vyhovuje uvedeným požiadavkám.

Písomný dokument by sa nemal (okrem špecifických prípadov) nepriedušne uzatvárať. Poťahové textilné materiály majú byť nekyslé, nefarbené a dobrej kvality. Šnúrky musia byť vyrobené z bielej nebielenej bavlny.

Pri príprave ochranných obalov sa má čo najmenej používať lepidlo. Pokiaľ sa lepidlo musí použiť (na vylepenie krabice, potiahnutie puzdra a pod.), platia požiadavky uvedené pri špecifikácii lepeniek.

Pri konečnej úprave dokumentu sa nemajú používať žiadne špendlíky, spony, gumové pásky, zošŕpacie drôtky, samolepiace nálepky a pod. Ak sa použijú na spájanie kovové nity, tieto musia byť vyrobené z inertného, nehrdzavejúceho kovu.

Kyslosť papiera ako kritérium jeho kvality

Jedným z najdôležitejších faktorov, ktorý charakterizuje proces starnutia papiera, je jeho kyslosť. Spôsobuje štiepenie väzieb medzi glukopyranózovými jednotkami a tým krátenie celulóзовých vlákien. Prejavuje sa potom krehnutím až rozpadom papierovej hmoty.

Kyslosť alebo zásaditosť môžeme určiť meraním pH papiera dvoma metódami:

1. stanovenie povrchového pH papiera – pH metrom, pH papierikom, pH ceruzkou,
2. stanovenie pH vodného výluhu.

Prvá skupina meraní pH sa používa špeciálne pri materiáloch, ktoré nie je možné podrobiť meraniu vo vodnom výluhu vzhľadom na ich hodnotu a rozsah poškodenia.

pH meter s dotykovou (plošnou) elektródou je prístroj, pomocou ktorého sa povrchová kyslosť papiera stanovuje priamo na vzorke. Prednosťou tejto metódy je zachovanie meranej vzorky. Pri tejto metóde sa skúšobná vzorka (list knižného bloku) položí na suchú inertnú podložku, ktorá je dôkladne umytá v destilovanej vode. Na jej povrch sa pipetou nanesie kvapka vody predpísanej čistoty. Na namočené miesto sa priloží dotyková kombinovaná elektróda. Po ustálení sa odpoíše hodnota pH a kvapka vody sa okamžite odsaje buničitou vatou. Po ukončení merania sa elektróda opláchne destilovanou vodou. Výsledná hodnota je aritmetickým priemerom najmenej piatich meraní pre každú stranu vzorky. Pri meraní pH knihy je nevyhnutné vykonať meranie na niekoľkých miestach knižného bloku vzhľadom na možné anomálie (napr. iný typ železo-dubienkového atramentu, škvŕny, iný typ papiera a pod.). Na každom testovanom liste je vhodné merať aspoň tri miesta, a to ľavý dolný roh, stred a pravý horný roh. Namerané údaje sa zaznamenávajú do tabuľky s presnou špecifikáciou meranej strany a miesta.

Druhým spôsobom povrchového merania pH papiera je použitie **pH papierikov**. Pri

citlivej práci s historickými dokumentmi, kde nie je k dispozícii pH meter, nachádza svoje uplatnenie práve meranie pH pomocou indikátorových papierikov. Tie obsahujú rozpustný alebo nerozpustný indikátor, na špeciálne účely sa používajú pH papieriky, ktoré však neuvolňujú farbu. Príkladom môžu byť pH papieriky firmy Merck, Nemeco, typ Special, indikátor pH 4,0 – 7,0 (2005).

Iným spôsobom je použitie **pH ceruzky**. Tá obsahuje látku, chlórphenolovú červeň, ktorá zafarbením indikuje kyslosť alebo alkalitu skúmaného materiálu. Hodnota pH sa môže pohybovať v oblasti kyslej (pH = 1 až 5,2; na papieri sa objaví žlté zafarbenie), neutrálnej (pH = 5,2 až 6,8) alebo alkalickéj (pH = 6,8 a viac; na papieri sa objaví fialové zafarbenie). Toto meranie slúži orientačne na zistenie kvality papiera.

Druhá skupina zisťovania pH materiálu je určenie vodného výluhu. Je to však skúška deštruktívna a toto testovanie sa vykonáva v konzervačnom laboratóriu (podľa normy STN ISO 6588: 1993 Papier, lepenka a buničina).

Lignínová skúška

Pri výbere vhodného materiálu na obaly je dôležité určenie prítomnosti lignínu, ktorý je vo veľkej miere obsiahnutý v drevovine. Obsah tejto látky je v obalových materiáloch na historické dokumenty neprípustný, resp. je prípustné len minimálne množstvo indikátorom neidentifikovateľné. Lignín je zdrojom tvorby kyslých a do hneदा sa vyfarbujúcich degradačných produktov v papieri, ovplyvňujúcich i kvalitu čistej vlákniiny s negatívnym pôsobením na mechanicko-chemické vlastnosti papiera. Kyslé degradačné produkty negatívne ovplyvňujú kvalitu uchovávaných dokumentov.

Na zistenie prítomnosti lignínu sa môže použiť roztok **fluoroglucinolu**, ktorý za prítomnosti lignínu v papieri spôsobí jeho intenzívne fialové zafarbenie. Na bezdrevných papieroch sa neprejavuje žiadnym zafarbením. Roztok fluoroglucinolu získame zmiešaním 1 g fluoroglucinolu s 50 ml etylalkoholu a 25 ml koncentrovanej kyseliny chlorovodíkovej. Tento roztok sa musí uchovávať v tmavej nádobe.

Druhým spôsobom na zistenie prítomnosti lignínu v papieri je použitie **kyseliny sulfanilovej**, ktorá sa získa zmiešaním 20 g kyseliny sulfanilovej, 40 g močoviny, 40 g glycerínu v 900 ml destilovanej vody. V prítomnosti lignínu sa papier zafarbí na intenzívne žlté.

Ak je papier kyslý a obsahuje drevovinu, nie je vhodný ako obalový materiál. Rovnako papier kyslý, i keď neobsahuje drevovinu, nie je vhodný ako obal na historické dokumenty.

Ochranné obaly na papierové dokumenty

Bežné **papierové písomné dokumenty** sa ukladajú v normalizovaných archívnych krabiciach alebo v zostavovaných, zlepovaných, prípadne poťahovaných krabiciach s vekami, ktoré sú umiestnené na pevných alebo pohyblivých regáloch.

Nezviazané **výtlačky novin** sa skladujú vo vodorovnej polohe. V tejto polohe sa ukladajú tiež listové dokumenty, ktoré majú tzv. slepé pečate. Dokumenty sa vkladajú do kartónových obalov s chlopňami a navzájom sa prekladajú mäkkými stabilnými prekladmi.

Podobne sa ukladajú písomné pamiatky, ktoré by mohli byť poškodené vzájomným kontaktom, alebo ak si to vyžaduje ich fyzický stav.

Okrem kartónových obalov s chlopňami sa môže použiť pri poškodených dokumentoch (list, fragment, menšia grafika a pod.) aj číra polyetylénkykolterftalátová fólia. Zvlášť krehké pamiatky môžu byť zatavené v inertnej vákuovanej fólii. Okrem ochrany pred významnými degradačnými vplyvmi je dokument chránený pri manipulácii a dá sa ľahko vizuálne kontrolovať. Takto upravené pamiatky sú zväčša kartotékovým spôsobom usporiadané do krabíc s vrchnákom.

K archivácii väčšiny atypických **plošných alebo veľkoformátových dokumentov** sa používa systém Planorama. Základnou jednotkou tohto systému je typizovaná skriňa, jej zásuvky tvoria hliníkové rámy, v ktorých je vypnutá terftalátová fólia, vložené sklo, prípadne ďalšie vhodné materiály.

Tradičnejším spôsobom uloženia máp, plánov a výkresov je forma zvitkov. Uprednostňuje sa fixovanie zvitkov pomocou tubusov a valcov zhotovených na mieru. Pred vložením zvitku do tubusu je dobré ho obaliť tenším papierom, aby sa zabránilo prípadnému poškodeniu pri jeho zasúvaní alebo vysúvaní. Na valec sa dokument navinie a prebalí dvojnásobnou vrstvou kvalitného plátna. Okraje sa prekryjú dostatočne dlhými plátenými chlopňami a spevnia sa šnúrkou. Tento spôsob umožňuje uloženie máp a plánov vo viacerých vrstvách, avšak vždy iba vo vodorovnej polohe.

Niektoré archívy, napr. Bavorský štátny archív v Mníchove, používajú špeciálne závesné konštrukcie na uskladnenie máp, čo si však vyžaduje značné priestorové nároky. Niekde sa môžeme tiež stretnúť s rozličnými konštrukciami stojanov na horizontálne a vertikálne ukladanie zvinutých máp. Malé mapy, výkresy a plány je možné uložiť do plytkých krabíc.

Bežným spôsobom uloženia pergamenových listín s pečatami je ich balenie v zloženom stave do puzdier z ručného papiera alebo papierových obalok a následné uloženie do lepenkových krabíc, drevených bední alebo v zásuvkách archívnych skriň. Pri tomto spôsobe však dochádza k výraznému poškodeniu pri rozkladaní a opätovnom zložení listiny. Kvôli tomu sa aj tieto dokumenty ukladajú v rozloženom stave.

Ochranné obaly na fotografické dokumenty

Pri rozhodovaní o použití vhodných ochranných obalov na fotografické dokumenty je potrebné zohľadniť špecifické požiadavky. Na základe rozličných výskumov sa zistilo, že uhličitan vápenatý, ktorý sa používa ako plnidlo, urýchľuje degradáciu albumínových a želatínových vrstiev fotografií a filmov.

Okrem vhodných parametrov vláknoinového zloženia obalu (najlepšie bavlna) a neutrálného gleja (alkylketendiméry) bez optických zjasňovačov je potrebné zabezpečiť, aby materiál spĺňal tieto kritériá (podľa ČSN/ISO 10214 (666810): 1997 : Fotografie – Zpracované fotografické materiály – Pouzdra pro ukládání):

- aby mal pH 6 – 7,
- nesmie obsahovať žiadne alkalické pufre,
- obsah popola je stanovený 0,025 % na plošnú hmotnosť 40 gm² a 0,019 % na plošnú hmotnosť 120 gm²,

- obsah redukujúcej síry musí byť menší ako 2 – 10⁻⁴ %,
- má byť splnený negatívny chloridový test,
- ANSI test fotografickej aktivity,
- Gurleyov test na určenie porozity,
- test straty lesku,
- povrch papiera má byť dostatočne biely a hladný.

Základnou požiadavkou pri ochrane **fotografických dokumentov** je ochrana pred poškodením citlivej vrstvy. Zvitkové fotografické materiály (mikrofilmy, kinematografické filmy a papierové fotografické zvitky) sa pred uložením navíjajú na cievky, stredivky alebo jadrá. Navinutie má byť dostatočne tesné a zaistené proti prípadnému rozvinutiu zasunutím konca filmu medzi zvitok a čelo cievky.

Takto navinuté médiá sa do obalov ukladajú výlučne vo vertikálnej polohe, vodorovne sa môžu ukladať zvitky, ktoré majú priemer menší ako 20 cm. Filmy musia byť zaistené tak, aby žiadny z nich svojou váhou neležal na spodnej časti a bol v priamom kontakte s podložkou. Od steny krabičky by mal byť zvitok oddelený vhodným papierom.

Ak sú zaistené vhodné a dostatočne stabilné klimatické podmienky úložného priestoru, môžu sa filmy vkladať do puzdier s nasúvacími, odklopnými alebo skrutkovacími vekami.

Farebné a diazografické filmy, ktoré musia byť chránené pred účinkami svetla, sa musia uložiť do puzdier s tmavým zafarbením.

V prípade nestabilných klimatických podmienok sa filmy ukladajú vo vzduchotesných schránkach, kazetách alebo puzdách. Dostatočné sú puzdrá s nasúvacími alebo skrutkovacími vekami s tesnením (nie gumovými). Zvitky sa vkladajú do plechoviek, ktoré sa oblepujú a zatavujú do vreciek z fólie. Kovové alebo lepenkové puzdrá sa nemajú používať na ukladanie filmov schopných uvoľňovať výpary.

Listové filmy a papiere sa najčastejšie ukladajú v obáľkach z papiera alebo fólie, v papierových skladačkách, v usporiadavačoch, na mikroštitkách alebo vreckových mikrokartách, a to takým spôsobom, aby emulzná vrstva smerovala k tej strane obalu, na ktorej nehrozí nebezpečenstvo prípadného poškodenia lepidlom, ktoré môže zatiect' z miesta spoja. V týchto obáľkach sa potom vkladajú výlučne v zvislej polohe do lepenkových, plastových alebo kovových krabic, alebo do špeciálne riešených zásuvkových skriň.

Rovnaký spôsob môžeme použiť aj pri diapozitívoch v diarámnikoch.

Ochranné ukladacie puzdrá sa pripravujú zo zatepla zvrátateľných obálok z hliníkovej fólie, ktorej vnútorná strana je z vrstvy nefarbeného polyetylénu a potiahnutá vhodným papierom z vonkajšej strany.

Fotografické médiá nesmú reagovať s médiami iného druhu, s magnetickými páskami a optickými diskami. Nesmú k sebe priliehať (nesmú byť navinuté na rovnej cievke) a nesmú byť uložené spolu (v rovnakom puzdre, krabici, ale ani v jednej skrini).

Oddelené uloženie sa vyžaduje aj pri fotografických médiách, ktoré boli spracované za neznámych podmienok alebo označených pomocou materiálov s neznámou stálosťou.

Fonografické valčeky sú zväčša z vosku, ktorý je príčinou ich krehkosti. Valčeky je vhodné ukladať do pevných lepenkových krabičiek ukladaných horizontálne a len v jednej vrstve v priehradkách skrine alebo v lepenkovej, prípadne drevenej krabici. Pôvodný obal sa má tiež priložiť.

Ochranné obaly na ostatné médiá

Súčasťou zbierok bývajú aj gramofónové platne. Môžu byť vyrobené zo šelaku, ale môžu mať aj podobu fóliových kotúčov zo želatíny, plastickej látky, lakovaného plechu alebo kovovej matrice. Pre platne sa odporúča uloženie do mäkkého vnútorného obalu a vonkajšieho obalu z tvrdého kartónu s chlopňou.

Platne sa tiež môžu uložiť po 10 až 20 kusov do lepenkových krabíc zhotovených na mieru a tie zvisle uložiť v regáloch alebo kovových či drevených skriniach. Ak krabica nie je celkom plná, treba ju doplniť papierom.

Každá magnetofónová páska sa vkladá do obalu z nekorodujúceho kovu, kartónu alebo inertnej plastovej látky, ktorý je potom zasunutý do zalepenej inertnej fólie. Tieto obaly sa majú skladovať zvisle na kovových regáloch.

Podobný spôsob sa odporúča aj pri audiovizuálnych záznamoch na videokazetách.

Pružné počítačové disky sa ukladajú do obálok, ktoré sú podobné obálkam na mikrofiše a následne sa ukladajú do plastových zatvárateľných zásobníkov.

Páskové veľkokapacitné počítačové pamäte sa vešajú do špeciálne konštruovaných uzatvárateľných prachotesných skríň.

Optické kompaktné médiá a prepisovateľné optické disky (napr. CD-ROM, CD-WORM, CD-MO) sú obvykle už výrobcom uložené v plastových uzatvárateľných puzdrách a majú sa ukladať vertikálne.

Všetky magnetické médiá (videozáznamy, magnetofónové pásky, páskové magnetické pamäte, pevné a pružné disky) nie sú vzhľadom na princíp záznamu považované za natoľko stabilné, aby spĺňali požiadavky archívneho uloženia. Úložné prostriedky a zariadenia majú preto zaisťovať prijateľné podmienky iba na obdobie, pokiaľ nebude záznam prenesený na podobné, ale v najlepšom prípade bezpečnejšie a vhodnejšie nosiče.

Vzhľadom na rozsiahlosť a význam zbierok nachádzajúcich sa v depozitoch našich knižníc a archívov má ochrana všetkých druhov nosičov informácií pre budúce generácie nesmierny význam. Preto i výber materiálov na ich ochranu by sa nemal podceňovať. Jednoduchými metódami zisťovania ich kvality je možné predísť nákupu obalov vyrobených z nevhodných materiálov.

Literatúra:

Archivní krabice EMBA [online]. [s.a.]. [Citované 2005-03-25]. Dostupné na internete: <<http://emba.cz/archivbox>>.

ČSN/ISO 6588 (500381): 1993 : *Papír, lepenka a buničiny – Určení pH vodního výluhu*. Praha : Český normalizační institut, 1993.

ČSN/ISO 9184 (500370): 1993 : *Papír, lepenka a vlákny – Stanovení vlákninového složení*. Praha : Český normalizační institut, 1993.

ČSN/ISO 10214 (666810): 1997 : *Fotografie – Zpracované fotografické materiály – pouzdra pro ukládání*. Praha : Český normalizační institut, 1997.

ĐUROVIČ, Michal. 2002. *Restaurování a konzervování archiválií a knih*. 1. vyd. Praha; Lito-myšl : Ladislav Horáček – Paseka, 2002. ISBN 80-7185-383-6.

ISO 11799: 2003 : *Information and documentation – Document storage requirements for archive and library materials*. 1. vyd. [b.m.]: 2003.

MERCK [online]. [s.a.]. [Citované 2005-04-15]. Dostupné na: <http://merck.de>.

PAULUSOVÁ, H., BACÍLKOVÁ, B., ĐUROVIČ, M. 2000. Degradace archivního materiálu. In *Zpravodaj Stop*. Slaný : Společnost pro technologie ochrany památek, 2000, zv. 2, č. 4, s. 7-13. ISSN 1212-4168.

STRAKA, R., ĐUROVIČ, M. 2000. Systémy ukládání. In *Zpravodaj Stop*. Slaný : Společnost pro technologie ochrany památek, 2000, zv. 2, č. 4, s. 28-36. ISSN 1212-4168.

VRBENSKÁ, Františka. 2002. Program ochranných obalů: jedna z cest v péči o knihovní sbírky. In *Bulletin plus*. 2002, č. 2 [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2002. [Citované 2005-03-25]. Dostupné na internete: <<http://nkp.cz/bp/bp2002>>.

Zákon č. 395/2002 Z. z. o archívech a registráturách. Zbierka zákonov. 2002. In: *Poradca*. Žilina : Poradca, s. r. o., 2005, č. 4, s. 228.

Poznámka redakcie:

O problematike ochrany fondov sa hovorí aj v článku *Bezpečnosť v knižniciach – rady, pokyny, odporúčania v kocke*, uverejnenom v *Bulletine SAK* č. 2/2005 (s. 57 – 60). Zároveň chceme čitateľov upozorniť aj na to, že téme *Bezpečnosť* v knižniciach bolo venované č. 1/2005 odborného knihovníckeho časopisu *ITlib*. Informačné technológie a knižnice, ktorý je prístupný aj na internete (<http://www.cvtisr.sk/itlib/index.htm>).

Zo života nečlenských knižníc

Námestovská knižnica

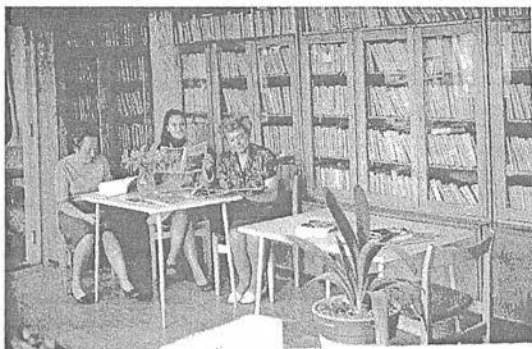
Jozef Slovák, Mestská knižnica v Námestove

História a súčasnosť

Verejná ľudová knižnica v Námestove bola založená roku 1928 (pre zaujímavosť mala v tom čase 62 zväzkov, 150 čitateľov, 600 výpožičiek). V roku 1932 bol knihovníkom učiteľ Vendelín Stercula. Fond vzrástol na 216 zväzkov, výpožičiek bolo 855 a čitateľov 101. Počas vojny zhořela obecná, matičná i okresná knižnica. Až roku 1946 na základe rozhodnutia Okresného knižničného inšpektorátu v Dolnom Kubíne a MNV

v Námestove sa uskutočnila voľba knižničnej rady pri verejnej obecnej knižnici. Za predsedu bol zvolený F. Bendek, tajomníkom sa stal A. Zimáň a pokladníkom J. Oriješok. Knihovníkom v obecnej knižnici bol B. Tománek.

Začiatkom 50. rokov Okresná ľudová knižnica sídlila v nevyhovujúcich podmienkach a mala len 500 zväzkov kníh. V roku 1956 sa presťahovala do kultúrneho domu, počet kníh vzrástol na 5 750. Dňa 1. januára 1966 bola zriadená Stredisková knižnica so sídlom v Námestove, ku ktorej boli pridelené obce Bobrov, Oravská Jasenica, Klin, Mútne, Ťapešovo, Vavrečka, Oravské Veselé, Zubrohlava. V knižničnom fonde Mestskej knižnice v Námestove v roku 1966 bolo 6 349 zväzkov a evidovaných bolo 257 čitateľov a 8 102 výpožičiek. V roku 1967 okresná školská a kultúrna komisia v Dolnom Kubíne udelila mestskej knižnici, ktorú viedla Anna Nováková, čestné uznanie 1. stupňa v súťaži Budujme vzornú ľudovú knižnicu. Z pridružených knižníc boli do strediskovej knižnice sústredené knihy, takže knižničný fond stúpol na 10 959 zväzkov, knižnica mala 380 čitateľov a 9 773 výpožičiek. V roku 1968 sa konali besedy s literárnym kritikom Dr. J. Poliakom, s riaditeľom Oravskej galérie J. Kolčákom, no najčastejším literátom, ktorý chodil na besedy do Námestova, bol spisovateľ T. H. Florin z Dolného Kubína. Od roku 1965 do roku 1980 bola riaditeľkou Mestského kultúrneho

Stredisková knižnica v Námestove v kultúrnom dome v roku 1970, riaditeľka Mestského kultúrneho strediska v Námestove Vlasta Vaňková (prvá sprava)

ho strediska v Námestove Vlasta Vaňková, ktorá organizovala aj rôzne literárne podujatia v knižnici. „Spolu s našou vedúcou knižnice pani Novákovou a neskôr ďalšími pracovníkmi sme organizovali literárne poobedia, literárne krúžky. Často sme pripravovali besedy o knihách a literárnych dielach, ktoré práve žiaci a študenti preberali v škole, snažili sme sa byť nápomocní v ich vyučovacom procese, pripravovali sme súťaž pre najlepších čitateľov. Spomínam si,

ako nás pri príležitosti nakrúcania filmu Drevený chlieb (1969) režiséra Martina Ťapáka pri Slanej vode navštívil spisovateľ Dominik Tatarka. Po nakrúcaní sme mali slávnostné stretnutie, no nevedela som o tom, že Dominik Tatarka je medzi hosťami. Zhodou okolností som si vybrala jeho a dala som mu kvety, on sa rozplakal a odišiel. Neskôr som za ním zašla, lebo som nevedela, prečo plakal, a on mi povedal, že jemu už nikto nikdy nedá kvety, lebo už nie je v kurze. Navštívili nás aj slavisti Dr. Onty z Oxfordskej univerzity a doc. Sobella z Kolumbijskej univerzity, bolo to tesne pred vpádom ruských vojsk 20. augusta 1968. Nieкто im telefonoval, že sa musia súrne vrátiť z Námestova do svojej vlasti, lebo nás idú obsadiť Rusi. Už bolo pre nich pripravené lietadlo v Bratislave. Zažila som aj takéto nezvyčajné a skoro až dobrodružné lúčenia," zaspomínala si na tie časy dnes už 82-ročná pani Vaňková žijúca v Námestove.

Počet čitateľov aj knižničný fond z roka na rok narastal. V roku 1977 bolo evidovaných

29 668 zväzkov a v roku 1980 to už bolo 31 442 zväzkov. Knižnica bola umiestnená na prvom poschodí starého kultúrneho domu, kde bol drevený strop, takže pri ďalšom raste knižničného fondu hrozilo nebezpečenstvo, že sa strop zrúti. Priestory knižnice boli tiež nevyhovujúce, preto dostavba nového kultúrneho zariadenia, v ktorom sa rátať aj s reprezentatívnymi priestormi pre knižnicu, bola nevyhnutná.

Mestská knižnica mala charakter obvodnej knižnice, ktorej pracovníčky vykonávali aj metodickú službu pre obecné knižnice v obciach námestovského obvodu. Od roku 1980 bola riaditeľkou Mestského kultúrneho strediska v Námestove M. Rybárová. Knižnica sa v apríli 1983 presťahovala do nových priestorov v novopostavenom kultúrno-osvetovom zariadení, ktoré sú vhodné na poskytovanie knižničných služieb, ako aj na kultúrno-výchovné podujatia pre verejnosť a výstavy nových kníh. Počet registrovaných čitateľov sa postupne zvyšoval – v roku 1985 ich už bolo 3 380, v knižničnom fonde je zapísaných 34 826 kníh a počet výpožičiek je 98 926. Po roku 1983 v knižnici pracovalo viac knihovníčok: E. Kyseľová, M. Jadroňová, M. Pjentková a Š. Maslaňáková. Roku 1985 knižnici za aktívnu činnosť Ministerstvo kultúry v SR udelilo čestný titul Vzorná knižnica. V terajšom období je Mestská knižnica súčasťou Domu kultúry v Námestove, ktorého riaditeľkou je Bc. Eva Mušáková. Do roku 2004 pracovala v knižnici jej dlhoročná pracovníčka, vedúca knižnice E. Kyseľová, po nej nastúpila do knižnice nová knihovníčka Daniela Laštková. Súčasťou knižnice je aj internet pre verejnosť. Na tomto pracovisku pracuje Marek Slovák a Jozef Slovák.

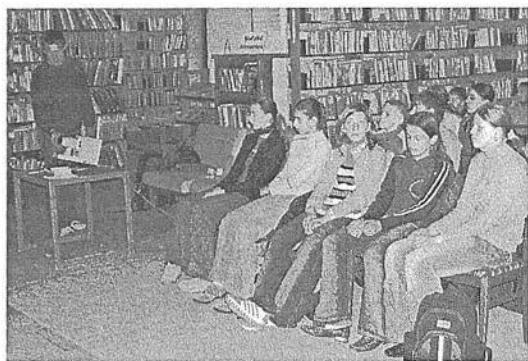
Podujatia

Čítanie v roku 2002 s básnikom Ivanom Laučíkom (prvý zľava) a poetkou Annou Ondrejkovou (uprostred) z Liptovského Mikuláša

Literárne večery, čítania, ale aj literárne besedy majú v knižnici už niekoľkoročnú tradíciu; v poslednom období od roku 2002 navštívili knižnicu: Ivan Laučík – básnik a člen osamelých bežcov, Anna Ondrejková – poetka, Pavel Dvořák – historik a spisovateľ, Robert Bielík – maliar a básnik, Jan Litvák – básnik, člen barbarskej generácie, Anton Habovštiak – spisovateľ a jazykovedec, Rudolf Jurolek – vydavateľ a básnik, Andrej Hablák – básnik, Jozef Medard Slovák – prozaik a ďalší. V spolupráci s Maticou slovenskou v Martine sme organizovali besedu o významnom

slovenskom literátovi Milovi Urbanovi. Každoročne organizujeme v rámci celorepublikového Týždňa slovenských knižníc rôzne podujatia. Počas tohto týždňa navštevujú knižnicu žiaci základných škôl, prebiehajú rôzne besedy, napríklad s Danielom Hevirom (básnik a vydavateľ), Blaženou Mikšíkovou – píše pre deti, so spisovateľom Jozefom Kráľom, Erikom Balážom – ochranárom a lektorom z Nadácie Zelená nádej, prebiehajú aj výstavy ilustrátorov. Naposledy vystavovala u nás svoje ilustrácie Andrea Teťáková z Námestova. Organizovali sme aj výstavu poľských kníh, ktoré nám zapožičala Okresná knižnica v Zywci. Usporadúvame rozprávkové dopoludnia pre deti

Beseda o ochrane prírody s lektorom Erikom Balážom z Liptovského Mikuláša z Nadácie Zelená nádej počas TSK v apríli 2005

z materských škôl, na ktorých sa deti v predškolskom veku oboznamujú s knižnicou.

Informačné služby

V súčasnosti Mestská knižnica v Námestove poskytuje informačné zdroje všetkým profesionálnym, vekovým a sociálnym skupinám obyvateľstva v celom námestovskom okrese, ktorý je počtom obyvateľov najväčším okresom na Orave. Mestská knižnica sa predovšetkým snaží zabezpečiť dostatok informačných zdrojov pre študentov

stredných a vysokých škôl, ktorí žijú v tomto regióne. Spolupráca so Slovenskou národnou knižnicou v Martine a Štátnou vedeckou knižnicou v Banskej Bystrici pri poskytovaní medziknižničnej výpožičnej služby našim čitateľom je na veľmi dobrej úrovni.

Knižnica poskytuje verejnosti aj prístup na internet na piatich počítačoch, kde si najmä študenti, mladí ľudia, ale aj ostatné vekové kategórie môžu vyhľadávať potrebné informácie. Jeden počítač máme vyhradený pre študentov zo sociálne slabších vrstiev, ktorí nemajú možnosť využívať vo svojom vzdelávacom procese počítačové programy, ako napríklad textový editor Word alebo Excel, doma. V počítačovom kútiku ho študenti využívajú napríklad na písanie seminárnych prác, ročníkových prác, referátov, projektových úloh či slohových prác.

Libris

Mestská knižnica v Námestove v súčasnosti používa knižnično-informačný systém Libris, ktorý integruje väčšinu základných aktivít knižničnej práce: akvizíciu, katalogizáciu, výpožičné služby, rešeršovanie, revíziu a vyradovanie z knižného fondu. V roku 2004 sme v tomto programe spracovali celý knižničný fond, ktorý sa skladá z 24 483 knižničných jednotiek. Ročný prírastok kúpou bol roku 2004 120 kníh, výpožičiek čitateľov bolo 22 441 a registrovaných používateľov spolu bolo 1 235.

INFORMÁCIE

Z rokovania SR SAK

Zasadanie SR SAK sa konalo 22. júna 2005 v Žiline, na ktorom sa skontrolovalo plnenie predtým prijatých uznesení, zaoberalo sa hodnotením už uskutočnených a pripravou plánovaných akcií SAK, organizačnými a finančnými otázkami.

SR SAK prerokovala možnosti optimálnej realizácie seminára zameraného na problematiku verejných knižníc, ktorý by mal zhodnotiť najmä dôsledky prechodu knižníc pod VÚC. Podklady z verejných, príp. aj mestských knižníc sústredí v júli osobitná pracovná komisia a problematike sa bude venovať aj č. 3/2005 odborného periodika *ITlib. Informačné technológie a knižnice*. Samotný seminár sa bude konať 10. novembra 2005 v Univerzitnej knižnici v Bratislave.

Pri hodnotení 6. ročníka Týždňa slovenských knižníc správna rada SAK konštatovala aj ťažkosti pri zbere informácií o organizovaných podujatiach. Odporučila knižniciam usporadúvať predovšetkým podujatia prednostne určené používateľom, nie odbornej knihovníckej verejnosti. Motto TSK bude v ďalších ročníkoch rovnaké – Knižnice pre všetkých. V Bulletinu SAK č. 4/2005 bude informácia o príprave 7. ročníka TSK (27. marca – 2. apríla 2006) spolu s informáciou, ako sa bude TSK vyhodnocovať.

Veľmi dobrú úroveň mal seminár akademických knižníc, ktorý sa konal v Žiline. O jeho hodnotení prinášame v tomto čísle Bulletinu SAK osobitnú informáciu.

Do plánu činnosti SAK bol zaradený seminár orientovaný na problematiku evidencie publikačnej činnosti zamestnancov vysokých škôl. Organizačné a finančné zabezpečenie tohto seminára bude dohodnuté s Univerzitnou knižnicou Univerzity M. Bela do septembra t. r. Z poverenia ministra školstva SR pripraví SAK návrh smernice Bibliografická registrácia a kategorizácia publikačnej činnosti a ohlasov.

Bibliotéka sa bude konať v dňoch 10. až 13. novembra 2005 v Bratislave. Sprievodné podujatia pripraví členské knižnice SAK – Mestská knižnica Piešťany, Malokarpatská knižnica Pezinok a Verejná knižnica M. Rešetku v Trenčíne. V rámci propagačných aktivít bude vydaný aktualizovaný adresár členských knižníc SAK a pripravené niektoré drobné propagačné materiály a predmety.

V rôznom správna rada SAK prerokovala materiál ku kolokviu knižnično-informačných pracovníkov krajín V4, informáciu o pripravovanom Týždni otvorených dverí Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici koncom septembra 2005, informáciu o príprave seminára Dni detskej knihy (organizované v spolupráci so slovenskou sekciou IBBY), informáciu o účasti na rozšírenom zasadnutí SKIP a i. Zaoberala sa aj súčasným stavom webovej stránky SAK a opatreniami na skvalitnenie jej včasnej priebežnej aktualizácie a obsahovej úrovne. Rozhodla tiež o niektorých aktuálnych finančných operáciách a schválila aj prihlášku nového člena SAK (Slovenské centrum dizajnu, Bratislava).

-jk-

INFORUM 2005

Už 11. ročník medzinárodnej konferencie o elektronických informačných zdrojoch INFORUM 2005 sa uskutočnil v dňoch 23. – 26. mája 2005 v Prahe. Hlavnými organizátormi konferencie boli tradične Albertina icome Praha a Vysoká škola ekonomická v Prahe, najmä jej Centrum informačných a knihovníckych služieb. Záštitu nad podujatím malo Ministerstvo informatiky Českej republiky. Konferencia je považovaná za najvýznamnejšie podujatie svojho druhu v strednej a východnej Európe a koná sa v priestoroch Vysokej školy ekonomickej v Prahe. Pravidelne sa na nej zúčastňuje mnoho knihovníkov a informačných pracovníkov aj zo slovenských vedeckých, verejných a akademických knižníc.

Na začiatok konferencie usporiadateľa v happeningovom štýle predstavili rôzne typy informačných pracovníkov, čím navodili veľmi pozitívnu atmosféru.

Pozornosť tohtoročného Infora bola venovaná trendom a novinkám v oblasti elektronických informačných zdrojov, virtuálnemu prístupu ku kultúrnemu dedičstvu, informačným službám v medicíne, rešeršným stratégiám.

Okrem českých a slovenských prednášateľov predniesli zaujímavé príspevky viacerí zahraniční hostia z USA, Veľkej Británie, Nemecka, Talianska, Poľska, Bulharska, Dánska. Pred prednáškovými sálami predstavoval svoje informačné produkty, softvéry, značný počet vystavovateľov. Množstvo príspevkov, prednášajúcich a účastníkov konferencie predurčujú, že konferencia je rozdelená do dvoch rokovacích priestorov – jedno bolo v aule VŠE a druhé v prednáškovvej sále. Účastníci konferencie mali možnosť vybrať si jednotlivé prednášky, o ktoré mali záujem.

Z prednášok a prezentácií, ktoré som mala možnosť absolvovať, ma najviac zaujali tie, ktoré predstavovali programy a nástroje na vyhľadávanie a manažovanie informácií a ich sprístupňovanie používateľom tak, aby boli čo najadresnejšie, najkomplexnejšie. Nástroje, ktoré pre používateľa alebo príjemcu informácií sú používateľsky príjemné. Na požadovanú tému poskytujú plné texty, referencie, ale aj napríklad súpis najčastejšie citovaných autorov k téme. Pritom používateľské rozhrania sú realizované tak, aby prístup bol možný pre vedca-odborníka, ale aj laika. Takéto produkty a nástroje boli predstavené napríklad v príspevkoch:

- Information Commons – služby pre študentov a vedcov: revolúcia v službách v oblasti elektronických zdrojov a elektronického publikovania vo vede (Russell Bailey, Univerzita Severnej Karolíny v USA);
- Metavyhľadávanie – riešenie od spoločnosti OVIS (Erik Jan van Kleef, Ovid Technologies v Nemecku);
- Scopus – nový navigačný nástroj pre vedcov (Lukas Mayerhoff, Elsevier Holandsko), ktorý je charakterizovaný ako silný konkurent Web of Sciences. Je to najväčšia svetová abstraktová databáza, ktorá umožňuje intuitívne vyhľadávanie a používateľ sa do všetkých zdrojov dostáva na jedno prihlásenie.

Novinky v poskytovaných elektronických zdrojoch a nástrojoch na vyhľadávanie predstavili aj Springer Link. Pro Quest Information and Learning predstavil produkt Serial Solutions, ktorý zabezpečuje prístup do plných textov a manažuje dáta. Oxford University Press predstavil viaceré svoje nové produkty, zaujímavý bol predovšetkým

Oxford Dictionary of National Biography. Sémantický web ako novú generáciu vyhľadávacích nástrojov predstavil Pavel Kocourek z INCAD-CONVERA CZ v Prahe.

Návrh riešenia priestorových problémov Národnej knižnice v Prahe predstavil jej riaditeľ Vlastimil Ježek. Po výstavbe nového areálu a rekonštrukcii súčasných budov knižnice by mala vzniknúť otvorená knižnica so zónami, ktoré budú diferencovane určené pre vstup rôznych typov návštevníkov a používateľov.

Konferencia samozrejme poskytuje aj mnoho možností na osobné kontakty a výmenu pracovných skúseností predovšetkým s českými, ale aj so slovenskými kolegami.

Informačné spoločnosti, informatici aj knihovníci sústavne pripravujú pre používateľov nástroje na rýchlu orientáciu a jednoduché vyhľadávanie a rešeršovanie v celosvetových databázach. Prístupy do databáz sú z roka na rok používateľsky jednoduchšie, výstupy informačne adresnejšie a hodnotnejšie. Slovenské knižnice vyčleňujú na nákup databáz alebo zabezpečenie prístupu do celosvetových elektronických databáz mnoho finančných prostriedkov. Sústavne tieto databázy propagujú a ponúkajú ich využívanie svojim používateľom. Efektívnosť ich využívania používateľmi však stále nie je na požadovanej úrovni.

Program Infora 2005 a jednotlivé prednášky sú uverejnené na adrese www.inforum.cz.

Lýdia Žáčiková, ŠVK v Banskej Bystrici

Žilinský seminár akademických knižníc 2005

„Spolupráca akademických knižníc“ bola mottom posledného tohtoročného seminára akademických knižníc SR, ktorý sa konal na Žilinskej univerzite 7. júna 2005 už desiatykrát za účasti prorektora ŽU p. Michala Pokorného. MŠ SR bolo zastúpené p. Danielou Šipošovou, MK SR p. Jánom Molnárom. Z ČR sa seminára zúčastnila p. Barbora Ramajzlová, predsedníčka Asociácie knižníc vysokých škôl.

*Dr. B. Ramajzlová, predsedníčka AKVŠ ČR,
a Frank F. Starman,
Akademické knihkupectvo a vydavateľstvo
Praha, sponzor seminára*

Jubilejné stretnutie asociovalo spomienky na prvé spoločné rokovania. Akademické knižnice pôvodne ako vysokoškolské knižnice sa rozhodli pre každoročné rokovania ešte v roku 1993 na Univerzite M. Bela v Banskej Bystrici, na ktoré nadviazali ďalšie stretnutia, a to o rok opäť v Banskej Bystrici a roku 1995 v Bratislave.

Od roku 1996 sa pravidelným miestom organizovania spoločných seminárov akademických knižníc stala Žilinská univerzita. Počas týchto desiatich ročníkov sa semináre postupne profilovali a stali sa platformou na riešenie najdôležitejších úloh aktuálne kladených pred akademickými knižnicami. Osobitne je dôležitá účasť zástupcov jednotlivých rezortov – MŠ SR, ako aj MK SR, SNK a iných odborných inštitúcií na týchto seminároch, ktorým by azda bolo užitočné venovať samostatný príspevok.

Otvorenie rokovania

Tohtoročný seminár otvoril M. Pokorný, proktor ŽU. Jednotlivé prezentované príspevky akcentovali strategickú a kooperatívnu úlohu pri systematickom zabezpečovaní a zvyšovaní úrovne a kvality knižnično-informačných služieb a prístupu do elektronických informačných zdrojov (D. Gondová). Požadovanú úroveň je možné najefektívnejšie dosiahnuť získaním národnej alebo akademickej licencie predložením centrálnych projektov akademických knižníc a vytvorením jednotného používateľského rozhrania k relevantným interným a externým informačným zdrojom pre vedu, výskum a vzdelávanie.

Tento zámer je podporovaný aj zo strany MŠ SR, ako vo svojom príspevku uviedla D. Šipošová, vedúca oddelenia informačných technológií MŠ SR.

V príspevkoch boli tiež zhodnotené centrálné projekty s poukazaním na využívanie externých informačných zdrojov (EIZ) za rok 2004 a ich štatistické vyhodnotenia v rámci zapojených univerzít (D. Gondová, M. Tetřevová-Mat'ášovská). Vychádzajúc zo štatistiky využívania EIZ v roku 2004, akademické knižnice predložili centrálné projekty na obnovu ich licencie a zabezpečenie kontinuity prístupu aj v roku 2005. Prezentované boli tiež nové centrálné projekty týkajúce sa sprístupnenia ďalších titulov EIZ (M. Tetřevová-Mat'ášovská, I. Krjaková, M. Sakalová), ďalej projekt IBAK zameraný na vytvorenie jednotnej informačnej brány akademických knižníc pre prístup do online katalógov, e-záverečných prác, plnotextových databáz a citačných indexov (P. Haľko) a 2. etapa projektu Budovania digitálnych akademických knižníc, zber a sprístupnenie úplných textov publikácií slovenských univerzít vrátane zapojenia sa do medzinárodného distribuovaného archívu týchto prác (P. Haľko, Ž. Mat'ášovský). Zaujímavá bola prezentácia aktivít Asociácie knižníc vysokých škôl Českej republiky jej predsedníčkou PhDr. Barborou Ramajzlovou.

Na rokovaní seminára účastníci prijali niektoré zásadné odporúčania:

- venovať zvýšenú pozornosť propagácii využívania elektronických informačných zdrojov,
- definovať dlhodobý projekt zabezpečenia centrálného prístupu k EIZ v rámci Rozvojových projektov MŠ SR,
- prezentovať v širšom rozsahu aktivity akademických knižníc na iných odborných podujatiach (UNINFOS),
- rozšíriť spoluprácu s Asociáciou knižníc VŠ ČR.

Všetky príspevky, ktoré odzneli na seminári, sú prístupné na URL adrese: http://www.sakba.sk/seminar2005/seminar_ak2005.html.

PhDr. Marta Sakalová, Univerzitná knižnica Žilinskej univerzity

Poznámka redakcie:

S programom tohto seminára veľmi úzko korešponduje práca prof. Ing. Štefana Kimličku, PhD., uverejnená v zborníku z 11. ročníka konferencie o profesionálnych informačných zdrojoch INFORUM 2005. Jej plný text nájdete na webovej adrese http://www.inforum.cz/inforum_2005/pdf/Kimlicka_Stefan.pdf.

Vyhodnotenie dotazníka adresovaného účastníkom Seminára akademických knižníc v Žiline

Na žilinskom Seminári akademických knižníc (AK) predložili organizátori účastníkom dotazník zameraný na hodnotenie obsahu a priebehu tohto podujatia, ako aj na získanie námetov do ďalšej práce sekcie akademických knižníc SAK. Jednotlivé akademické knižnice reprezentovalo na seminári 38 účastníkov, 22 z nich vyplnilo dotazník a ich odpovede na otázky boli nasledujúce:

- **Otázka 1:** *Seminár AK je hlavným podujatím, ktoré sa organizuje v rámci SAK pre akademické knižnice v SR. Považujete túto aktivitu za dostačujúcu?*

Odpovede: áno – 16, nie – 4, neviem – 1, iné – 1 (návrh na organizovanie stretnutia 2x ročne).

- **Otázka 2:** *Ste spokojní s ponukou podujatí pre AK na Slovensku?*

Odpovede: áno – 13, nie – 5, neviem – 3, žiadna odpoveď – 1, iné – 1 („áno, ale chýba väčší priestor na prezentáciu aktivít jednotlivých knižníc“).

- **Otázka 3:** *Ak nie ste spokojní, aké druhy aktivít vám chýbajú? Uvedte, prosím, typ podujatia, príp. odborné zameranie.*

Odpovede (v znení ako boli uvedené v dotazníkoch):

- výmena skúseností týkajúcich sa podobných činností, napr. citačných databáz (databáz ohlasov), bibliografických databáz a koordinácia spoločných postupov napr. v súvislosti s možnosťami využívania spoločného softvéru a pod. (netýka sa katalogizácie);
- bola by vhodná viacdňová (1 – 2) konferencia, kde by sa prezentovali aktivity AK, skúsenosti s informačnou výchovou, ochranou dokumentov, elektronické služby, služby, priestorové problémy – riešenia, legislatíva a pod., analýzy;
- workshopy zamerané na riešenie konkrétnych problémov;
- presun akcií, školení aj mimo Bratislavu, resp. opakovať školenia pre rôzne regióny, návrh: pravidelné školenie asertivity pre pracovníkov v službách;
- vzdelávacie;
- seminár ku konkrétnym problémom – seminár AK je príliš všeobecne zameraný;
- metodické a kooperačné;
- vzdelávanie.

- **Otázka 4:** *Aký je váš názor na spoluprácu AK na Slovensku. Je dostačujúca?*

Odpovede: áno – 10, nie – 4, neviem – 3, žiadna odpoveď – 3, čiastočne – 2.

- **Otázka 5:** *Ste spokojní s programom tohtoročného seminára?*

Odpovede: áno – 21, nie – 0, čiastočne – 1.

- **Otázka 6:** *Čo odporúčate zmeniť na seminári AK v budúcnosti?*

Odpovede (v znení, ako boli uvedené v dotazníkoch):

- zmeniť ho na konferenciu každý alebo každý druhý rok,
- diskusia by mala byť hneď po príspevku,
- dva dni,

- viac časového priestoru aktuálnym otázkam – projekt ETD,
 - organizácia je dobrá, ale miesto konania by bolo vhodné meniť a umožniť tak prezentovať sa aj iným AK,
 - diskusia hneď za príspevkom,
 - vyčleniť viac času,
 - pokračovať v predstavovaní jednotlivých AK na Slovensku.
- **Otázka 7:** *Ste ochotní aktívne sa podieľať na zlepšení spolupráce medzi AK? Ak áno, akým spôsobom?*
- Odpovede (v znení ako boli uvedené v dotazníkoch):*
- organizačná pomoc pri príprave konferencie akademických knižníc,
 - áno; ako, to závisí na projekte, resp. oblasti, v ktorej by sa malo spolupracovať,
 - áno, čokoľvek podľa potreby,
 - áno – dobrý tip = odborné komisie, ako má AK VŠ ČR, oblasti spolupráce – informačná výchova, ale aj iné,
 - osobným podielom na spolupráci,
 - čo treba?
 - áno, neviem ako,
 - áno, riešením centrálnych projektov,
 - áno, organizačne,
 - áno, podpora konzorcionálnych projektov, akcií...

Z dotazníkového prieskumu vyplynul najmä záujem AK o participáciu na organizovaní odborných podujatí SAK, snaha a potreba prezentovať svoje knižnice, ako aj požiadavka rozšíriť okruh odborných podujatí špecializovaných na problémy tohto typu knižníc. Preto SR SAK rozhodla o tom, že okrem „jarného“ seminára v Žiline sa bude organizovať aj seminár v jesennom období. Záujem o jeho spoluorganizovanie už prejavili Slovenská pedagogická knižnica v Bratislave, Univerzitná knižnica TU v Trnave, Univerzitná knižnica UPJŠ v Košiciach a Univerzitná knižnica UMB v Banskej Bystrici. Predpokladanou témou seminára bude pripravovaná smernica MŠ SR Bibliografická registrácia a kategorizácia publikačnej činnosti a ohlasov.

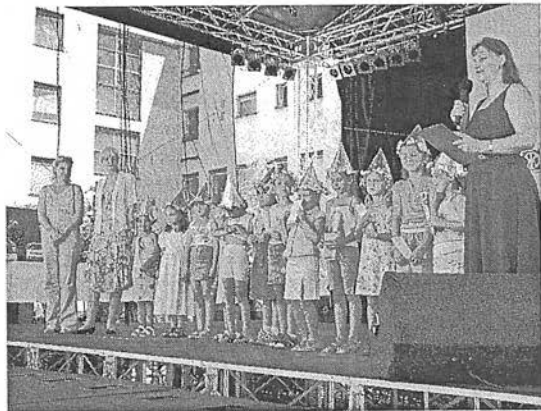
Spracovala: B. Bellérová, sekcia akademických knižníc SAK

Prichádzame z rozprávky

Deň pred koncom školského roka vyšli malí čitatelia Knižnice Juraja Fándlyho v Trnave do ulíc, aby v sprievode masiek, v ktorom nechýbal ani Peter Pan či Čaruška, potešili Trnavčanov i Netrnavčanov. Skôr ako zasadli do hľadiska, každé dieťa dostalo zlatý čokoládový dukát či sladkú usilovnú včielku.

Na Trojičnom námestí už čakalo pódium plné zaujímavých hostí. Štvorhodinový program otvorila bábkoherečka z Bratislavy Nela Dušová, ktorá deťom rozpovedala Mravoučné príbehy tetky Betky, v ktorých sa, samozrejme, spomínala i knižnica a čítareň.

Po veľmi poučných príbehoch prileteli svetlušky, ktoré si na divákov svetielkami posvietili a tancom ich potešili. Ani najmenší čitatelia sa nedali zahanbiť a predviedli veselý tanec škôlkarov. Keď sa objavili chrobáčky, roztancovalo sa celé pódium. Po vystúpeniach detí zo ZUŠ Mikuláša Schneidera-Trnavského patrilo pódium tajomnému kúzelníkovi Čivolahimovi a jeho zázračným veciam. Zrazu čosi zazvonilo. Vianočný zvonček? Kdeže, veď máme leto. Rozkvitnutý zvonček na lúke? Veru nie. Predstaviť sa prišiel nový kamarát – časopis Zvonček. Keďže má len niekoľko týždňov,

porozprávať o ňom prišla spisovateľka a redaktorka Danuša Dragulová-Faktorová. Časopis pre škôlkarov a prvákov privítali deti z materskej školy, ktoré sa akoby šibnutím čarovného prútika premenili na sudičky z rozprávky a vyriekli svoje sudbičky. Ale nezabudli sme ani na školákov, ktorí statočne prelúskali celú abecedu. Pozvali sme spisovateľku Danicu Pauličkovú, aby predstavila deťom svoju najnovšiu knihu Kto je

na svete najmocnejší, ktorú nielen napísala, ale aj ilustrovala. Kniha môže spríjemniť prázdniny nejednému žiačikovi. Dvanásť sudičiek privítalo knihu vlastnoručne vyrobenými papierovými srdiečkami; veď medzi najmocnejšie veci na svete patrí i láska. Všetci dúfame, že sa ich vyrieknuté prania splnia. Trojičné námestie na pravé popoludnie ožilo zvonivým spevom detí zo speváckeho zboru Cantilena zo ZŠ na Námestí Slovenského učeného tovarišstva v Trnave.

V polovici programu oslávil svoje okrúhle 10. narodeniny knižničný časopis Čaruška. V tento slávnostný okamih nemohol chýbať ani spisovateľ a zároveň aj „krstný otec“ časopisu Čaruška Ján Navrátil, ale ani jeho ilustrátorka Oksana Lukomska, ktorá Čarušku odela do krásy, čiže do krásneho obalu. Za redakčnú radu poďakovala hosťom Benjamína Jakubáčová a báseň z najnovšieho čísla prečítal náš živý maskot

– chodiaca Čaruška, ktorá prítomným rozdávala i najnovší časopis a záložky do kníh. Kde je oslava, tam nechýba hudba a spev. Texty slovenských autorov Daniela Heviera, Štefana Moravčíka či Dany Podrackej zhudobnil a zaspieval spevák Štefan

Slezák. Letné slnko krásne svietilo a všetkých na Trojičnom námestí tešilo. Tí, ktorí sa chceli pred ním ukryť, mohli navštíviť tvorivú dielňu v stánkoch, kde mali možnosť kresliť svoje obľúbené rozprávkové postavičky, vymaľovávať obrázky či nechať sa pomaľovať na tvár. Túto možnosť využilo vyše stovky detí.

Teraz je ten správny čas... Slová piesne, ktorá obletela celé Slovensko, si mohli zanôtiť všetky deti, ktoré sa od februára do mája zapojili do veľkej čitateľskej súťaže Prichádzame z rozprávky, ktorej vyvrcholením bol práve program na Trojičnom námestí. Vďaka štedrým sponzorom mohla odborná porota udeliť deväť cien. Hlavnú cenu získala ZŠ na Námestí SUT, z ktorej sa do súťaže zapojilo najviac detí. Ďalšie ceny dostali prváci, druháci, tretiaci a štvrtáci zo základných škôl v Trnave. Medzi ocenenými nechýbali ani deti zo Špeciálnej základnej školy na Čajkovského ulici a deti zo Špeciálnej základnej školy internátnej na Zavarskej ulici. Súťažiaci deti s hrdosťou vystupovali na pódium a s radosťou v očiach preberali svoje zaslúžené ceny, medzi ktorými nechýbali sladké torty, návšteva divadelného predstavenia pre celý kolektív, návšteva filmového predstavenia, návšteva tlačiarne, ale i kolekcia kníh pre deti či kolekcia školských potrieb. Nielen víťazom, ale všetkým, ktorí zavítali v ten deň na Trojičné námestie, na záver zaspievalo trio 3ses3.

Taký bol 29. jún 2005 v Trnave. Slniečny, veselý a štedrý.

Veronika Chorvatovičová, Knižnica Juraja Fándlyho v Trnave

Z akcií Podtatranskej knižnice v Poprade

● *Zvolili sme nového kráľa*

Aby považovali deti knihu za priateľa a sprievodcu vo svojom živote, nestačí len poskytovať informácie, ktoré získajú na internete, ale musíme im pomôcť i my, a to neustálym hľadaním nových, pútavejších foriem práce s knihou. Práca s počítačom a trávenie voľného času s ním je lákavá hlavne pre deti, preto je naša práca v knižnici čoraz náročnejšia a vyžaduje viac úsilia.

Deti sú hravé a súťaženie im je blízke, preto sme už po deviatykrát zorganizovali súťaž o titul „kráľ čitateľov“. Hľadali sme rôzne formy a spôsoby súťaže a myslím si, že práve v tomto roku sme dosiahli tu správnu atmosféru a prilákali sme takmer všetky školy v meste.

Bol to krásny zážitok, keď deti znova a znova súťažili vo vyradovacích kolách, pretože ich vedomosti boli pomerne vyrovnané.

Podarilo sa nám skíbiť vedomostnú súťaž so zábavou. Deti hádali rozprávkové bytosti a pomocou otázok museli zistiť, ktorú postavu z rozprávky predstavujú. Svojím vlastným programom dokázali, že vedia tvoriť a že fantázia je ich kamarátka. Komu sa darilo najviac, o tom svedčil potlesk detí, ktoré nesúťažili, ale povzbudzovali svojich spolužiakov. Po postupnom vyradovaní súťažiacich v jednotlivých kolách o titul kráľa súťažili už len 4 deti. Nakoniec rozhodla otázka z regiónu – „povedz/napiš meno kráľa, ktorý strávil noc v Spišskej Sobote v roku 1474“. Iba Matej Pemčák odpovedal správne – Matej Korvín. Táto odpoveď rozhodla. Za kráľa čitateľov pre rok 2005 bol

korunovaný Matej Pemčák zo ZŠ na Ulici mládeže v Poprade. Korunu a kráľovský plášť mu odovzdala minuloročná kráľovná Ľudmila Hudvániová. Aj keď ceny na súťaž nie sú veľké, nikdy v nich nechýbajú knihy a rôzne drobnosti, ktoré deti potešia.

Nás knihovníkov by potešilo viac záujmu o našu prácu zo strany sponzorov, ktorá nie je síce taká veľkolepá ako tá v televízii, ale zdá sa, že prinesie viac ovocia.

Verím, že desiaty ročník súťaže v roku 2006 bude ešte lepší a získame nielen nového kráľa čitateľov, ale aj viac čitateľov z radov detí.

Štefánia Kostrábová

● Ako prvé čitateľské preukazy rozdávala šaška Jaška

„Ja som kráľovná v kráľovstve kníh, ktoré sa volá knižnica, som teta knihovníčka.“

„Ja som Danka, často navštevujem knižnicu a viem, ako to tam chodí.“

„A ja som šaška Jaška, čo sa s deťmi a knihami rada jašká.“

Takto sme privítali popradských prváčikov pri odovzdávaní prvých čitateľských preukazov. Pomohla nám šiestačka Gabika, ktorá sa na chvíľu premenovala na Danku.

Podtatranská knižnica v spolupráci s oddelením kultúry mesta Poprad tak pripravila pre deti netradičný spôsob odovzdávania čitateľských preukazov. Doteraz sme slávnostné zápisy robili priamo v knižnici, a to pomocou handrovej bábyky – šaška. Tentokrát sme sa premiestnili na mestský úrad, aby sme sa zviditeľnili a ukázali, čo pre deti robíme, a získali ich pre pravidelné čítanie.

Knihovníčka mala šašovský kostým a deti boli nadšené. Hravým spôsobom sme im porozprávali, ako si vybrať tú správnu knihu, aj o hlavných zásadách správania sa v knižnici. Z „Básne o knižkách“ od S. Maršaka sa dozvedeli, prečo chlapcoví Belovi ušli knihy. Šaške padal červený molitanový nos a prekážal jej aj v čítaní scenára. Ale keďže sme celú túto akciu robili pre prváčikov z takmer všetkých základných škôl v Poprade piatykrát, už sme to aj vedeli spamäti.

V závere každý prváčik, ktorému rodičia vyplnili prihlášku, dostal bezplatne svoj prvý čitateľský preukaz a záložku. Najsmelší z každej triedy sa predstavili krátkym spevom alebo recitáciou. Humornými otázkami, poznámkami a pózami šašky Jašky bola do podujatia vnesená hravosť, sviežosť a originalita. Deti boli veselé a vďačné. A my sme boli radi, že sme ich novým spôsobom získali za mladých čitateľov. Rozlúčili sme sa slovami: Teraz ste prváci a viete už takmer všetky písmenká a ak chcete byť múdri ako vaši rodičia, treba prečítať veľa kníh, aby z vás boli šikovní lekári, učitelia, pekári, predavačky.

No ak by ste chceli mať doma všetky knihy, nemali by ste na ne dosť miesta. A práve preto potrebujeme kráľovstvo kníh – knižnicu, kde si môžete požičať a prečítať každú knižku, ktorá sa vám zapáči. Pretože:

Ústa máme, aby sme hovorili pekné básničky,

uši máme, aby sme počúvali pekné pesničky.

Nos máme, aby sme privoňali jarný kvet.

A oči? Aby sme prečítali celý rozprávkový svet.

Elena Šimkaninová – Silvia Kvardová

O ochrane osobných údajov v knižniciach

(Informácia o spracúvaní osobných údajov čitateľov, resp. používateľov a ich zákonných zástupcov knižnicami na účel poskytnutia knižnično-informačných služieb)

Na základe sťažnosti používateľa knižničných služieb (t. j. dotknutej osoby) Úrad na ochranu osobných údajov v Bratislave sa oboznámil so stavom spracúvania osobných údajov knižnicami a o tejto problematike rokovoval s odbornými pracovníkmi sekcie kultúrneho dedičstva Ministerstva kultúry SR. S cieľom odstrániť zistené nedostatky, na ktoré upozornila dotknutá osoba vo svojej sťažnosti, a kvôli jednotnému uplatňovaniu práv na ochranu osobných údajov Úrad na ochranu osobných údajov v Bratislave vydal Záväzné stanovisko 1/2005 z 1. mája 2005.

Podľa uvedeného Záväzného stanoviska č. 1 subjekty tvoriace knižničný systém (knižnice) sú s účinnosťou od 1. mája 2005 oprávnené vo svojich informačných systémoch (automatizovaná forma – výpočtová technika, iná ako automatizovaná forma – kartotéky, čiastočne automatizovaná forma – vznikne kombináciou oboch predchádzajúcich foriem) ziskávať a následne spracúvať osobné údaje dotknutých osôb – čitateľov (používateľov) a ich zákonných zástupcov maximálne v rozsahu:

a) Pri prihlasovaní za čitateľa-používateľa maloletej osoby (do 15 rokov):

1. meno,
2. priezvisko,
3. adresa trvalého pobytu,
4. adresa prechodného pobytu,
5. dátum narodenia,
6. miesto narodenia,
7. vzdelanie (ZŠ, SŠ).

Zároveň sú oprávnené spracúvať aj osobné údaje zákonného zástupcu maloletej osoby v rozsahu:

1. titul,
2. meno,
3. priezvisko,
4. adresa trvalého pobytu,
5. číslo občianskeho preukazu.

b) Pri prihlasovaní za čitateľa-používateľa osoby, ktorá má občiansky preukaz:

1. titul, ak mu bol priznaný,
2. meno,
3. priezvisko,
4. adresa trvalého pobytu,
5. adresa prechodného pobytu,
6. dátum narodenia,
7. miesto narodenia,
8. číslo občianskeho preukazu,
9. vzdelanie (ZŠ, SŠ, VŠ),
10. status osoby (študent, dôchodca, iné).

Zároveň úrad odporúča knižniciam vykonať likvidáciu už získaných osobných údajov, ktoré sú v ich informačných systémoch spracované nad rámec rozsahu vymedzenom vo výrokovvej časti tohto záväzného stanoviska (uvedené vyššie).

Po prevzatí a preštudovaní zaslaného Záväzného stanoviska 1/2005 z 1. mája 2005 predsedníčka Slovenskej asociácie knižníc zaslala predsedovi Úradu na ochranu osobných údajov list zo dňa 12. mája 2005, v ktorom uvádza, že „v zozname údajov, ktoré sú knižnice oprávnené získavať, absentujú viaceré údaje, ktoré významne urýchľujú a zefektívňujú poskytovanie služieb a súčasne aj umožňujú poskytovanie cielených služieb“. V citovanom liste žiada o „stanovisko, ako majú knižnice postupovať v prípade, že samotný používateľ požiada o komunikáciu prostredníctvom elektronickej pošty a adresu dobrovoľne poskytne? Ak by mu knižnice vyšli v ústrety a jeho adresu vložili do knižnično-informačného systému, môžu byť nejako postihnuté?“

Na tento dotaz predseda Úradu na ochranu osobných údajov vo svojej odpovedi zo dňa 27. mája 2005 uvádza: „E-mailová adresa je elektronickým kontaktným údajom a nepovažujeme ju za osobný údaj... Z uvedeného vyplýva, že knižnice môžu spracúvať e-mailové adresy poskytnuté čitateľmi, resp. používateľmi knižnično-informačných služieb bez toho, aby sa vystavovali akémukoľvek riziku uloženia sankcie zo strany úradu.“

Predsedička Slovenskej asociácie knižníc vo svojom liste upozorňuje, že „údaj o stave osoby (študent, dôchodca, iné) je pre viaceré knižnice – najmä akademické – nedostatočný“ a pýta sa: „Na základe akých informácií majú akademické knižnice poskytovať diferencované služby, keď nebudú mať údaje o študijnom odbore?“

Predseda Úradu na ochranu osobných údajov vo svojej odpovedi uvádza: „Spracúvanie údajov o študijnom odbore konkrétneho študenta nie je osobným údajom nevyhnutným na dosiahnutie účelu, ktorým je poskytovanie knižnično-informačných služieb. Knižnice disponujú niekoľkými nástrojmi, ktoré im umožňujú získať prehľad tak o zameraní, ako aj počte študentov.“ Napríklad „možnosť knižnice získať relevantné informácie prostredníctvom dotazníkov vyhotovených na štatistické účely... na základe už získaných informácií knižničnými pracovníkmi o študijných odboroch a literatúre, ktorá bola a je študentom požadovaná, rezerváciou dokumentu, prostredníctvom medziknižničnej výpožičnej služby, štatistik, evidencie prezečných výpožičiek a pod.“

V tejto odpovedi sa ďalej uvádza, že „úrad dospel k záveru, že obsah Záväzného stanoviska 1/2005 nie je potrebné revidovať...“

Plné znenie listu predsedníčky Slovenskej asociácie knižníc zo dňa 12. mája 2005 a odpoveď predsedu Úradu pre ochranu osobných údajov zo dňa 27. mája 2005 nájdete na knižničnom portáli InfoLib v rubrike Aktuality (<http://www.infolib.sk/index/podstranka.php?id=51>).

JUDr. Anna Blázyová, CVTI SR v Bratislave

Pripravme sa na Bibliotéku 2005!

Na jeseň tohto roku, presnejšie v dňoch 10. – 13. novembra 2005, sa uskutoční v Bratislave vo Výstavnom a kongresovom centre INCHEBA EXPO 13. medzinárodný knižný veľtrh Bibliotéka a 10. výstava vzdelávania a didaktickej výchovy Pedagogika. Na tomto podujatí, kde sa už tradične stretávajú tí, ktorí knihy píšu, ilustrujú, prekladajú, vydávajú, tlačia, distribuujú, predávajú, požičiavajú a, samozrejme, aj čítajú, sa opäť zúčastní i Slovenská asociácia knižníc, ktorá vo svojom stánku pripraví prezentáciu vydaní a propagačných materiálov svojich členských knižníc.

Okrem toho sa aktívne zapojí aj do sprievodných podujatí Bibliotéky. V tomto roku bude knižniciam patriť piatok 11. novembra 2005. So svojimi programami sa prihlásili tri knižnice:

1. Mestská knižnica v Piešťanoch v spolupráci s Nadáciou Osmijanko pripraví akciu **Čítame s Osmijankom – pridaj sa aj ty!** – interaktívnu besedu s deťmi, ktorá približuje rozmanité možnosti vnímania knihy prostredníctvom tvorivej hry. Súčasťou podujatia bude výstava detských výtvarných a literárnych prác z 1. ročníka celoslovenskej čitateľskej súťaže.
2. Malokarpatská knižnica v Pezinku zorganizuje pásmo **Autori Malokarpatského regiónu** – besedu a stretnutie s niekoľkými spisovateľmi a ilustrátormi kníh pre deti, ktorí pochádzajú a žijú v Malokarpatskom regióne (Pezinok, Modra).
3. Verejná knižnica Michala Rešetku v Trenčíne bude prezentovať **Literárne kluby Trenčianskeho kraja**. Bude to prezentácia literárnych klubov Trenčianskeho kraja (Trenčín, Nové Mesto n. Váhom, Prievidza a Považská Bystrica) z literárnej tvorby autorov jednotlivých klubov.

Nad ďalšími sprievodnými programami sa pracuje a iste prinesú aj pre mnohých knihovníkov zaujímavé podnety. Veríme, že knižnice pripravia včas svoje najnovšie vydania, resp. kolekcie materiálov, ktoré budú aj tohto roku dôstojne reprezentovať tvorbu pre čitateľov.

PhDr. Ľudmila Čelková

Učíme sa jazyky online

Je opäť po prázdninách a školské lavice ožívajú. Skúsme sa v rámci celoživotného vzdelávania aj my posadiť do virtuálnej školskej lavice k počítaču a zdokonaľiť sa v cudzích jazykoch.

Jeden švédsky diplomat vraj povedal, že nič nespája Európsku úniu viac ako zlá angličtina. Určite mnohí z nás, hlavne tí, ktorí opustili školské lavice už dávnejšie, budú s uvedeným názorom súhlasiť. Zlepšovať si úroveň vedomostí nielen z angličtiny, ale aj z iných svetových jazykov, sa v súčasnosti stalo nielen módou, ale predovšetkým nutnosťou.

Okrem služieb jazykových škôl, klasických slovníkov, učebníc a multimédií môže pri jazykovom vzdelávaní pomôcť aj internet. Nielen tým, že poskytne neobmedzené množstvo študijného materiálu na ľubovoľné témy. Internet sa dokáže stať aj učiteľom a skontrolovať či doplniť naše vedomosti.

Testy vedomostí z cudzieho jazyka možno nájsť najčastejšie na špecializovaných portáloch zameraných na jazyky, resp. vzdelávanie, alebo na stránkach jazykových škôl.

Z početných portálov, zameraných na angličtinu, ktorá medzi jazykmi Európskej únie hrá jednoznačne prvé husle, spomeňme portál Aardvarks English forum.com určený študentom a učiteľom angličtiny z celého sveta. Portál okrem online testov gramatiky a slovného zásoby ponúka informácie o jazykovom vzdelávaní v rôznych krajinách sveta či o učebných materiáloch vrátane možnosti ich online nákupu. Celkove pôsobí nevýrazným a dosť komerčným dojmom a zdá sa, že je zameraný viac na oblasť Ameriky než na Európu.

Obsahuje však netradičný doplnok – výkladový slovník, ktorý funguje tak, že po kliknutí na ľubovoľný termín z textu na stránke sa zobrazí jeho anglický výklad (obr. 1). Online cvičenia a úlohy nájdeme na podstránke <http://www.englishforum.com/00/interactive/>, kde sú tiež uvedené početné typy na podobne zamerané internetové stránky.

The screenshot shows a web browser window with the URL <http://www.englishforum.com/00/interactive/>. The page is titled "Interactive English Language Exercises - Microsoft Internet Explorer". It features a navigation menu on the left with categories like "World Map", "ESL/ELT Books", and "Latest News". The main content area is divided into several sections: "Grammar, Vocabulary and Idioms (UK English)" with exercises 1-9, "Vocabulary Quizzes" with a "What animal is it?" quiz, and "Better English Exercises from English International, France (UK English)" with various exercise links. A search box is visible, and the results for the word "feedback" are shown, including a definition and sub-entries for "OPINION" and "NOISE".

Obr. 1 Vysvetlenie slova feedback zo stránky Aardvarks English forum.com

Vráťme sa do strednej Európy a uvedme niekoľko špecializovaných českých portálov:

1. Na internetovej adrese <http://www.testomanie.cz/anglictina> možno nájsť vyše 100 rôznych online testov a úloh z anglického jazyka. Na uvedenom portáli sa nachádzajú aj testy z nemčiny, ako aj vedomostné a zábavné testy z iných oblastí.

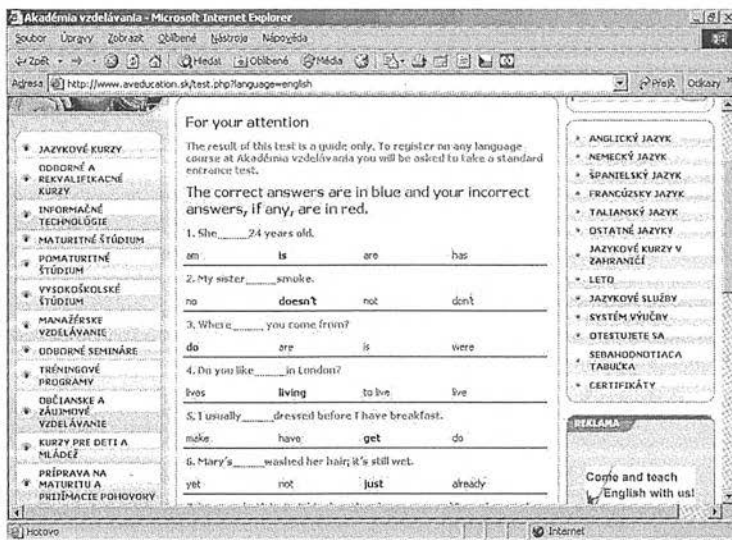
2. Portál zameraný na vzdelávanie (http://www.aktivnistudium.cz/eng_test.php) obsahuje komplexný test so 100 otázkami.
3. Portál zameraný na angličtinu (<http://www.english-online.cz/testy.php>) obsahuje viac kratších testov (10 – 20 otázok) zameraných na jednotlivé gramatické kategórie, resp. slovnú zásobu.
4. Na podobne zameranom portáli (<http://www.aj.cz/testquiz.htm>) nájdeme viac online testov rôznej obtiažnosti.

Samostatnou kategóriou poskytovateľov testov sú jazykové školy a firmy zaoberajúce sa výučbou jazykov. Testy na stránkach uvedených inštitúcií slúžia na orientačný výber správneho kurzu pre záujemcu o jazykové vzdelávanie. Obsahujú niekoľko desiatok otázok, sú určené prevažne mierne až stredne pokročilým a do zoznamu boli vybrané len tie, ktorých charakteristickou vlastnosťou je, že obsahujú aj správne odpovede, nielen počet dosiahnutých bodov a stanovenie úrovne uchádzača.

Prehľad testov jazykových znalostí je spracovaný v tabuľke. Ku každej internetovej adrese je priradená informácia o spôsobe prezentovania riešení úloh. Správne odpovede sa väčšinou zobrazia na záver po vyhodnotení testu, resp. hneď po označení odpovede. Takýto druh testu je v druhom stĺpci tabuľky označený ako obsahujúci online otázky (obr. 2 a 3).

here'."/>

Obr. 2 Riešenie online testu zo stránky Akadémie vzdelávania

Obr. 3 Vyhodnotenie testu

Jazykové školy okrem anglických testov často uvádzajú aj testy vedomostí z iných jazykov, tieto jazyky sú vymenované v treťom stĺpci tabuľky.

URL	Poznámka k anglickému testu	Jazyky
http://www.eskk.sk/test_ac2.html	Test obsahuje 30 online otázok.	A, F, N, Tal.
http://www.educo.cz	Test obsahuje 50 otázok, výsledok je zaslaný mejlom spolu s riešením.	A, F, N, Tal., Šp.
http://www.tutor.cz/testy/index.php	Test obsahuje 60 online otázok.	A, F, N, Tal., Šp.
http://www.educa-jbc.cz/quiz/index.php	Online testy rôznej úrovne.	A, F, N, Tal., Šp.
http://www.spell.cz/ang.htm	Test obsahuje 29 online otázok.	A, N
http://www.hampson.cz/english.php	Test obsahuje 25 online otázok.	A, N
http://www.fallows.sk/test.php	Test treba riešiť na papieri, správne riešenie si treba stiahnuť zvlášť.	A, N
http://www.aveducation.sk/jazykove_kurzy.php	Test obsahuje 15 online otázok.	A, F, N
http://www.eurotrend21.sk	Test obsahuje 80 otázok, správne riešenie je uvedené na konci testu.	A, F, N, Šp.
http://www.eurolingua.sk/index5.html	Testy niekoľkých úrovní po 10 online otázok.	A, N
http://www.altissima.cz/testy.php	Online testy troch úrovní.	A, N

Na záver spomeňme ešte jednu adresu, ktorá obsahuje veľké množstvo testov všetkých úrovní vrátane prípravných testov na skúšky na získanie medzinárodných jazykových certifikátov. Na stránke <http://www.english-test.net/> sú okrem testov k dispozícii aj vysvetlenia učiteľa k jednotlivým úlohám, informácie o medzinárodne uznáva-

ných certifikátoch, materiály slúžiace na výučbu angličtiny, diskusné fórum a elektronické noviny. Pri detailnejšom čítaní zistíme, že portál je prevádzkovaný vo Veľkej Británii a dozvieme sa informácie o realizačnom tíme a jeho motívácii, čo vytvára na internete nepríliš často sa vyskytujúci dojem kvality a dôveryhodnosti.

Známe príslovie hovorí, že koľko rečí vieš, toľkokrát si človekom. Ľahko sa to hovorí, ale ťažšie je získať či udržať vedomosti z cudzieho jazyka na konverzačnej úrovni, ak sa aspoň občas nepohybujeme vo viacjazyčnom prostredí. Pokúsme sa preto zveľadiť si náš individuálny lingvistický potenciál aspoň tým, že sa cez internet „porozprávame“ s niektorým zo širokej ponuky testov jazykových vedomostí.

Ing. Danica Zendulková, CVTI SR v Bratislave

Zaujalo nás

Z vystúpenia prezidenta SR v NR SR so Správou o stave republiky (22. jún 2005)

(...)

Vážené panie poslankyne, páni poslanci!

V súčasnosti nemožno obísť radikálne zmeny nielen u nás, ale vôbec vo svete, vyvolané procesmi globalizácie. Sociálne, politické a ekonomické vzťahy a procesy prekračujú hranice jednotlivých štátov a regiónov a zásadným spôsobom ovplyvňujú osud ich obyvateľov. Miestne udalosti sú vo veľkej miere formované udalosťami odohrávajúcimi sa veľmi ďaleko a naopak. Globalizácia utvára nový typ hospodárstva, produkcie a obchodu, výrazne sa mení aj charakter práce a celkový život ľudí.

Globalizácia zasahuje aj životné prostredie... Musíme si uvedomiť, kým nie je neskoro, že prírodné zdroje sú vyčerpateľné, životné prostredie zničiteľné, zdravie a život ľudí ohrozené a poškodené.

Slovenská ekonomika bude v najbližšom období tvrdo konfrontovaná nielen s dôsledkami globalizácie, ale aj so zrýchľujúcim sa prechodom k informačnej spoločnosti, vytváraním digitálnej a poznatkovej ekonomiky, elektronickým obchodovaním, administrovaním a hľadaním ciest trvalo udržateľného rozvoja. Životná úroveň obyvateľov sa čoraz viac stáva závislá od toho, čím prispievajú do svetovej ekonomiky, od ich kvalifikácie a znalostí. Ekonomika založená na vedomostiach, zohľadňujúca environmentálne a sociálne aspekty rozvoja, bude ziskavať rozhodujúce miesto. Preto budú nevyhnutné investície do ľudských zdrojov. To znamená do vzdelania, výskumu, vývoja a realizácie moderných technológií, investičných a obchodných inštitúcií. (...)

Najväznejším sociálnym problémom Slovenska je stav a vývoj nezamestnanosti... Jej pokles v priebehu minulého a tohto roka v prevažnej miere neznamenal reálne umiestnenie nezamestnaných na pracovné miesta. (...)

Významným negatívnym aspektom doterajšieho vývoja slovenskej ekonomiky sú značné regionálne rozdiely. (...)

Štát postupne preniesol rad kompetencií najmä v oblasti školstva, zdravotníctva, dopravy či životného prostredia na územnú samosprávu. (...)

Na kompetencie, ktoré boli presunuté na územnú samosprávu, bol viazaný výrazný dlh, ktorý vznikol už len tým, že štát posledných 15 rokov neinvestoval do modernizácie a údržby škôl, zdravotníckych zariadení a že existovali značné dlhy v oblasti údržby ciest či v oblasti ekológie. (...)

Značná časť obyvateľstva na Slovensku žije z podstaty ľudovo povedané „od výplaty k výplate“. Reálna sociálna únosnosť jednotlivých realizovaných reforiem sa, podľa môjho názoru, pohybuje na kritickej hranici. Podľa niektorých odborníkov je realizovanie reforiem únosné a dokonca už aj vedie k zlepšovaniu situácie. Takéto zjednodušené hodnotenia vôbec neberú do úvahy reálne rozdiely v jednotlivých regiónoch. Takže to, čo vzniká štatisticky ako priemerný pozitívny posun, sa v skutočnosti týka niekoľkých veľkých mestských aglomerácií.

Najzávažnejším dôsledkom demografického vývoja je zmena vo vekovej štruktúre obyvateľstva... (...)

Následky starnutia obyvateľstva majú vplyv na ekonomiku, zdravotníctvo a sociálne zabezpečenie. Budú nepochybne patriť k najzávažnejším spoločenským problémom 21. storočia. Jednou z kľúčových reforiem je preto dôchodková reforma... (...)

Zdravotníctvo a jeho úroveň je sféra, kde sa kladie dôraz na zvyšovanie spoluzodpovednosti občana za vlastné zdravie. Občan sám od reformy zdravotníctva očakáva, že uskutočňované zmeny prinesú pre neho viac ľudskej dôstojnosti, rovnosti, solidarity, ale aj profesionálnej kvality, etiky a starostlivosti. Skutočnosť býva často úplne iná. Občanom sa prezentuje reforma len ako ekonomický problém, problém nedostatku peňazí, ale o zvyšovaní kvality zdravotného stavu občana sa temer nehovorí... (...)

Do akej miery je človek schopný sám zvládnuť starostlivosť o svoje zdravie a niešť zaň zodpovednosť? Kde sú hranice medzi osobnou zodpovednosťou občana a zodpovednosťou štátu za jeho zdravie, medzi schopnosťou občana sa o seba postarať a ochotou štátu poskytnúť občanovi určité sociálne istoty? Štát je tu aj na ochranu slabých, bezbranných a chudobných občanov.

Na liberalizáciu a trhové prostredie sme v zdravotníctve ešte nedozreli... Zdravie je najväčšia hodnota. Nemôže sa obrátiť na trhovú položku... Cieľom reformy zdravotníctva nemôže byť len ekonomická vybilancovanosť, ale najmä vyššia úroveň poskytovania zdravotnej starostlivosti, zdravie ľudí, zdravie budúcich generácií. Za zdravotnú starostlivosť populácie obyvateľstva v konečnom dôsledku zodpovedá štát. Je nešťastím, ak pacienta – chorého – označíme ako klienta, solventného, menej solventného a nesolventného. Ako ho budeme liečiť, keď bude nesolventný... (...)

Podobne je to aj v oblasti vzdelávania. Hoci prioritou roka 2004 mala byť pre rezort školstva príprava obsahovej reformy výchovy a vzdelávania, takáto právna úprava doposiaľ neuspela... Situácia v základnom a strednom regionálnom školstve nie je dobrá. Problémy sa hromadia. Redukované a likvidované sú kluby detí, centrá voľného času a školské jedálne. Oslabilo sa vyučovanie k občianstvu, vlastenectvu a všeobecným hodnotám etiky.

Hodnotenie úrovne vedomostí naznačilo, že mýtus o kvalitnom vzdelávaní, na ktoré sme boli takí hrdí, je už minulosťou... (...)

V povedomí širokej verejnosti už značnú dobu rezonuje záväzok vlády zaviesť čias-

točné spolplatnenie vysokoškolského štúdia... Osobne nie som presvedčený, že je to cesta vyššej kvality štúdia na našich vysokých školách. Žiadna vysoká škola bez kvalitného vedeckého zázemia nemôže dobre prosperovať... Priority Slovenska v oblasti vedy by mali korešpondovať s prioritami EÚ... Veda je na Slovensku dlhodobo finančne poddimenzovaná a v období ostatných 6 – 7 rokov došlo k výraznému poklesu podpory vedy a výskumu... (...)

Reformami najviac dotknuté vrstvy obyvateľstva nadobudli – pri zvyšujúcich sa sociálnych rozdieloch v spoločnosti – pocit krivdy a presvedčenie, že politika sa rozchádza so záujmami občana. Nepreviazanosť a nesystémovosť reforiem spôsobujú občanom problémy.

Ľudia z vlastného poznania nadobudli presvedčenie, že sociálne rozdiely medzi nimi nie sú vždy len výsledkom rozdielných schopností a výkonu, ale špekulatívnosti, často aj kriminálneho počínania. Slovenská verejnosť považuje pokračujúce prehlbovanie majetkových rozdielov medzi jednotlivými vrstvami spoločnosti za sociálne a ekonomicky neúnosné. (...)

Nemožno ani vylúčiť, že môžu vyvolať retardačný pohyb v niektorej spoločensky chúlostivej oblasti, ktorá sa nemeria v eurách a tempách hospodárskeho rastu, ale kvalitou života, ako sa to ukazuje na prípade školstva, zdravotníctva, vedy a kultúry... (...)

Pri presadzovaní reforiem akosi prirýchlo sme si začali osvojovať tézu, že „Štát je zlý vlastník“. Musíme zmeniť nazeranie na štát. Štát má predsa zodpovednosť za reformy, stanovenie ich pravidiel a právneho rámca. Štát má aj celú škálu pozitívnych funkcií a rolí, ktoré sú nevyhnutné pre prosperitu spoločnosti. Ide o investície do ľudského kapitálu, stanovenie a uplatňovanie regulačných štandardov alebo budovanie inovačných kapacít. (...)

Občania sa sťažujú, že štát ich nechráni pred svojvôľou monopolov, ktoré vnucujú spotrebiteľskej klientele nerovnoprávne postavenie... Snahou je dosiahnuť za každú cenu maximálny zisk, nehľadiac na sociálne dôsledky týchto krokov. (...)

V súčasnom období sa čoraz viac rozmáha vláda politických strán na úkor profesionalizmu v riadení štátu a vecí verejných. (...)

Osobitne závažným problémom v našej spoločnosti je trestná činnosť.

Naši občania sa oprávnene sťažujú na veľké počty útokov na zdravie a život ľudí, agresivitu, lúpeže, podvody, krádeže, vydieranie, vybavovanie si vecí medzi skupinami občanov týraním, vyhrázaním sa rodinám a nakoniec aj vraždami.

Ďalej je tu trestná činnosť... tunelovanie spoločností a organizácii vo vlastníctve štátu, FNM a miestnej alebo regionálnej samosprávy, zmanipulované výberové konania a predražené dodávky, korupcia a klientelizmus pri privatizácii, pri verejnom obstarávaní, prideľovaní štátnych prostriedkov a pri rozhodovaní štátnych a samosprávnych orgánov, daňové a colné podvody, úverové, leasingové a poisťovacie podvody a podobne. (...)

Kriminalita na Slovensku má naďalej stúpajúcu tendenciu. Je to jednak dôsledok nových civilizačných javov, ale aj sociálno-ekonomickej situácie v štáte. (...)

Ak som uviedol potrebu kvalitnej, spravodlivej trestnej politiky, vôbec nepopieram princíp a prioritu sociálnej, ekonomickej, organizačnej, výchovnej a vzdelávacej pre-

vencie. Aj táto úloha sa musí stať prioritou štátnych orgánov, samosprávy, ale aj cirkví, mimovládnych organizácií a ich pôsobenia medzi deťmi a mládežou. Prosím, aby sme si osvojili toto ušľachtilé poslanie, lebo formovanie osobnosti človeka patrí medzi hlavné úlohy každého, kto disponuje slovom, príkladom a priamym pôsobením na svoje okolie. Tu majú významné miesto aj športové a kultúrne aktivity vrátane pôsobenia základných umeleckých škôl. (...)

Ako žije naša spoločnosť? Od novembra 1989 sme prešli viacerými zmenami. V mnohom sme nadviazali na spôsob života západnej spoločnosti, v ktorom dominuje individualizmus, liberalizmus, mravný relativizmus, konzumná a politická apatia. (...)

Okrem diferencovanosti životných podmienok nastúpila spolu s politickou slobodou a ekonomickým podnikaním aj diverzifikácia životných štýlov. Rozrástla sa paleta zdrojov obživy v dobrom i zlom. Pritom to druhé znamená nelegálne spôsoby, je to hospodárska a iná kriminalita, korupcia, daňové úniky a pod. Na jednej strane to umožnilo rozvoj ľudskej kreativity, na strane druhej pozorujeme aj dekadentné tendencie: užívanie drog, prírýchly rast životného tempa ohrozujúci mentálne zdravie a spolužitie generácií, zdravie a vzťahy v rodine.

Posuny v životnom štýle mladých ľudí sú také veľké, že vznikajú komunikačné bariéry voči generácii rodičov. Zo society mladých ľudí sa vyčleňuje pomerne veľká skupina takých, ktorí sú v pozitívnom zmysle slova mimoriadne ambiciózni, samostatní, cieľavedomí, niekedy až chladne racionálni. (...)

Obyvatelia sú konfrontovaní s nepriaznivými vývojovými trendmi, vysokou mierou rizika pri strate zamestnania, výrazným poklesom životnej úrovne. Pri riešení týchto problémov čoraz častejšie zlyháva rodina, vznikajú konflikty, domáce násilie. (...)

Na Slovensku výrazne stúpa sila médií, najmä pri tvorbe životného štýlu, utváraní vedomia, tzv. kultúry a preberaní informácií najmä z televízie. Ľudia pristúpili na zjednodušovanie reality, ktorá sa im sprostredkúva prostredníctvom elektronických médií do ich súkromia.

Nie je zriedkavou praxou, že niektoré médiá sa využívajú v politickom boji bez ohľadu na zásadu objektívnosti politického spravodajstva. V honbe za sledovanosťou sa zanedbáva pôvodná tvorba a prednosť dostáva gýč a brak. (...)

Namiesto výchovy kultúrneho občana, podpory duchovného rozvoja sa do vedomia dnešného človeka dostáva z niektorých relácií egoizmus, násilie, kultúrna plytkosť a nevkus. Spoliehame sa už spravidla len na pôsobenie trhu. Trh má nezastupiteľné miesto v ekonomických procesoch. Sloboda ako prázdny priestor nezaplnený hodnotami sa však nenaplní len tým, že ľudia budú dobre zarábať, budú žiť v komforte a budú cestovať. Trh nie je všemocný a duchovné potreby neuspokojí. Som za trhovú ekonomiku, ale nie za trhovú spoločnosť a jej trhovú morálku. Sú to veľké rozdiely. Treba pestovať väčšiu citlivosť k daniu okolo seba a predovšetkým k vlastnému životu. Inak sa môžeme stať zajatcami úzkeho priestoru, v ktorom sa pohybujeme – práca, kariéra, majetok. Zatiaľ sme napriek pozitívnym zmenám v ekonomike svedkami, ako medzi ľuďmi rastie egoizmus a v politike hrubosť, ignorancia a veľká povrchnosť k sociálno-vojovým, kultúrnym, vzdelanostným a duchovným potrebám.

Jedným z kritérií, podľa ktorých sa meria vyspelosť štátu a spoločnosti, je aj kultúrna

úroveň občanov, vzťah ku kultúrnemu dedičstvu i postoj ku kultúrnym hodnotám súčasnosti. Kultúra je teda podstatným indikátorom stavu spoločnosti a kvality života každého jednotlivca v nej žijúceho. Slovensko je krajinou s nesmierne cenným a bohatým kultúrnym dedičstvom, ktoré nám zanechali generácie predkov. Uvedomujúc si nenahraditeľné kultúrne hodnoty vytvárané predchádzajúcimi generáciami, prijala aj Národná rada Slovenskej republiky v roku 2001 Deklaráciu o ochrane kultúrneho dedičstva. Niekedy mám pocit, že sme zostali iba pri tejto deklarácii. Musíme si kriticky priznať, že súčasné obdobie nie je priaznivo naklonené kultúrnemu rozvoju. Je preto naliehavou úlohou nás všetkých, zodpovedných za spravovanie tejto krajiny, aby sme zamedzili úpadku kultúry, kultúrnosti a morálky na Slovensku. Iba národ vedomý si svojich duchovných a kultúrnych hodnôt, zveľaďujúci dedičstvo predkov a hrdý na svoj jazyk je schopný vytvoriť stabilne fungujúcu ekonomiku a silný štát. Napriek tomu, že sa v spoločnosti odohrávajú zmeny takmer závrtným tempom – alebo možno práve preto? – len sporadicky prepuká verejná diskusia obdorená od stranícko-politického nánosu... Absencia verejnej diskusie... nevytvára... konsenzus, ktorý by vytváral spoločenský tlak rešpektovať najlepšie riešenia. Bez verejnej diskusie niet profilaktického účinku proti omylom a chybám, ktorým by bolo možné sa včas vyvarovať.

Svoj podiel na absencii verejnej diskusie majú aj médiá... Chýba najmä poslanie verejnoprávných médií, ktoré by mali mať účasť na hľadaní spoločne vyznávaných hodnôt spoločnosti. Tento problém sa neodkladne musí riešiť, lebo je v rozpore nielen so zákonom, ale pôsobí proti záujmu celej spoločnosti, keď myslíme na výchovné a kultivačné funkcie. (...)

Úplne zaniká existencia skutočných autorít verejnosti stojacich mimo politiky. Nemá kto formulovať verejný záujem, tak to robia len politici. Preto je vo väčšine prípadov obsah verejného záujmu jednostranný, nevyvážený... (...)

Dôležitú a nezastupiteľnú úlohu pri výchove a vzdelávaní mládeže, pri upevňovaní jej národného povedomia a prehľbovaní znalostí histórie vlastného národa zohráva škola. Už som spomínal, na základných a stredných školách sa ukazuje potreba klásť oveľa väčší dôraz na implementáciu kľúčových historických míľnikov a dejateľov nášho národa do učebných textov príslušných predmetov s ich jasnou interpretáciou. História je pamäť národa. Múdri sa z nej dokážu poučiť a určiť si správne smerovanie do budúcnosti. (...)

Je nevyhnutné zefektívniť verejné zdroje najmä z hľadiska ich využitia a vynakladania... z celkového objemu nákladov... by bolo možné dosiahnuť viac úspor, ak sa pristúpi k dôslednému uplatneniu princípu efektívnosti v činnosti verejnej správy... ušetrené prostriedky výdavkov verejného sektora presmerovať na zachovanie väčšej sociálnej súdržnosti v spoločnosti. Štát musí byť garantom sociálnej spravodlivosti v spojení, samozrejme, s poctivou prácou a morálnym konaním jednotlivca a skupín. To nedokáže liberálny trh. Je to úloha štátu v celom konaní spoločenských inštitúcií a v kodifikácii právneho poriadku. Štát musí byť aj garantom možnosti sebarealizácie jeho občanov v prospech nich aj spoločnosti na morálnom a etickom základe. Len spoločnosť založená na morálnych hodnotách je zárukou rovnovážneho sociálno-ekonomického rozvoja. (...)

... historicky sme spoločnosťou náročnej a poctivej práce za vlastné prežitie a lepšie životné podmienky. Princíp sociálnej solidarity a morálnych hodnôt formovali aj naše

národné tradície, vďaka čomu sme prežili duchovne. Nikdy sme nikoho neovládali, nikdy sme nežili z cudzej práce. Jednou z mála možných ciest, ktorou by sa malo ísť v budúcnosti, je zachovať sociálne orientované trhové hospodárstvo tak, ako je to zakotvené v článku 55 Ústavy Slovenskej republiky. Sociálna súdržnosť spoločnosti, rovnosť príležitostí a vytváranie ľudsky dôstojných podmienok života sa musia stať základným cieľom sociálnej politiky, a nielen tej. Ľuďom musíme vrátiť pevnú pôdu pod nohami, mladým zaručiť kvalitné vzdelanie, prácu a primeranú odmenu, podporu rodinám s deťmi a dôstojnú, hmotne zabezpečenú starobu. To je a musí byť stratégia našej politiky. (...)

Prosperita a stabilita krajiny závisí vo veľkej miere od občianskych inštitúcií. Tu má veľkú úlohu aj kultúra, ktorá pôsobí ako tmel medzi spoločenskými a občianskymi záväzkami. Naším najväčším bohatstvom je ľudský kapitál. Z rôznych dôvodov sa naplno nevyužíva, čo má spätne nepriaznivý dosah na ekonomickú prosperitu, ale aj na šťastie ľudí a ich duchovný život. Preto je nesmierne dôležitý kvalitný rozvoj ľudského potenciálu, príprava odborníkov, výchova a vzdelávanie. To si bude vyžadovať zdroje, ale nepochybne sú investície do vzdelania a vedy najlepšie vynaloženými investíciami... Priniesli sme do rozšírenej Európy svoje hodnoty, svoju kultúru. Zachovajme tieto hodnoty a zveľaďujme ich. Národné a kultúrne tradície sú základnou stavebnou jednotkou slovenských dejín. V dnešnej dobe je ich zmyslom posilňovanie duchovna v slovenskom národe, v spoločenstvách národných menšín a etnických skupín, obnova mravnosti, moderného vlastenectva a nového sebavedomia občana Slovenskej republiky. (...)

Slovenská spoločnosť je spoločenstvo príslušníkov slovenského národa, národnostných menšín, etnických skupín, viacerých náboženstiev a vierovyznaní, zvyklostí, kultúr, mravov, tradícií, vyznávaných hodnôt, skupinových a individuálnych záujmov. Preto sa nemožno čudovať, že je to spoločnosť poznamenaná rozpormi, problémami, ťažkosťami a nádejami... Je vnútorne veľmi diferencovaná... Nemala by jej však chýbať jednota v principiálnych existenčných otázkach. Mám na mysli vzťah k štátu, štátnosti, vlasti, zodpovednosti právnej i mravnej, zodpovednosti za vývoj štátu vo všetkých oblastiach života...

(Z vystúpenia prezidenta SR v NR SR so Správou o stave republiky 22. júna 2005, dostupné na internete: www.prezident.sk, vybral -jk-.)

PÝTAME SA...

Dnes nám na našu otázku odpovedá PhDr. Marta Žilová, riaditeľka Slovenskej lekárskej knižnice v Bratislave. Naša otázka znie: Čo je pravdy na tom, že v rámci tzv. zdravotníckych reforiem chce minister zdravotníctva zrušiť aj SILK?

Áno, minister zdravotníctva uvažuje v rámci reformných krokov aj o zrušení našej knižnice. Očakávali sme, že sa reforma skôr či neskôr dotkne aj tzv. nezdravotníckych zariadení, ktoré sú v priamej pôsobnosti ministerstva zdravotníctva, avšak domnievali sme sa, že jej realizácia bude prebiehať vo vzájomnej súčinnosti. Pretože sa tak nestalo a o niekoľko mesiacov, presnejšie od februára, sme sa dozvedali overené i neoverené informácie o zámeroch ministra na reštrukturalizáciu SILK, požiadala som pána ministra o osobný rozhovor. Jeho prvá veta bola veľmi krátka a znela: „Zruším vás.“

A aké argumenty uviedol? Opäť boli veľmi stručné: „Nemáme na vás peniaze.“

Ministerstvo zdravotníctva je ústredným orgánom, ktorý odborne usmerňuje a garantuje poskytovanie kvalitnej zdravotnej starostlivosti, stará sa o rozvoj lekárskej vedy, biomedicínskych vied, o výskumnú činnosť v zdravotníctve, o uplatňovanie výsledkov vedeckého výskumu v praxi, odborne usmerňuje ochranu zdravia a výchovu k zdraviu, riadi oblasť ďalšieho vzdelávania lekárov a zdravotníckych pracovníkov atď.

Asi pre väčšinu z nás je logické, že uvedené úlohy, ktoré sú dané štatútom ministerstva, nie je možné zabezpečiť a plniť bez podpory kvalitnej knižnično-informačnej základne, preto moje argumenty smerovali najmä do tejto oblasti.

Samozrejme, argumentovala som i tým, že naša knižnica plní jedinečné špecializované úlohy dané zákonom o knižniciach č. 183/2000 Z. z., buduje národnú bibliografiu z lekárskeho vied a zdravotníctva, tvorí národnú verziu medicínskeho tezaura MeSH, citačnú bázu, je dokumentačným strediskom Svetovej zdravotníckej organizácie, metodicky riadi a koordinuje činnosť lekárskeho knižnic, ochraňuje a uchováva najkomplexnejšiu zbierku dokumentov z medicíny, svoje služby poskytuje lekárom a zdravotníckym pracovníkom z celej SR, je jediná verejná lekárska knižnica, a teda poskytuje služby aj širokej verejnosti, má významné používateľské zázemie z radov študentov atď.

V závere nášho stretnutia pán minister hovoril už o troch alternatívach transformácie SILK: o zlúčení s Univerzitnou knižnicou v Bratislave, o zrušení a o ponechaní SILK v rezorte zdravotníctva, avšak s polovičným rozpočtom. Do konca mája sme mali vypracovať návrh reštrukturalizácie SILK s radikálnym znížením rozpočtu. Vypracovanie tohto materiálu bola pre mňa jedna z najťažších úloh. V súčasnosti je materiál na MZ SR, avšak doteraz sa k nemu minister nevyjadril.

Bohužiaľ, všetky tri návrhy sú pre Slovenskú lekársku knižnicu, ktorá by mala v budúcom roku osláviť 55. výročie svojho vzniku, likvidačné.

V priebehu júla ministri kultúry a zdravotníctva vymenovali komisiu, zloženú zo zástupcov oboch ministerstiev, na doriešenie delimitácie Slovenskej lekárskej knižnice.

ce do Univerzitnej knižnice v Bratislave. Na prvom zasadnutí, konanom dňa 8. augusta 2005, boli akceptované návrhy zúčastnených na vypracovanie dôkladných právnych a ekonomických analýz, ktoré budú predložené komisii do 15. septembra 2005. O osude SILK by sa malo rozhodnúť až po tomto termíne.

V závere chcem aj touto cestou poďakovať Ústrednej knižničnej rade, najmä jej predsedovi doc. PhDr. Dušanovi Katuščákovi, PhD., a Dr. Milošovi Kovačkovi za podporný list, ktorý bol zaslaný ministrovi zdravotníctva.

PREČÍTALI SME ZA VÁS

Sponzorstvo kultúry a umenia

Kamila Krakowiaková

Biznis a kultúra v mnohom kráčajú ruka v ruke – či už ide o patronát, poskytovanie služieb, mecenášstvo či sponzorstvo. Každá z týchto foriem spolupráce buduje rozmanité vzťahy medzi stranami – vytvára požívateľov výhod, donorov a partnerov. Modelom spolupráce podporovaným nadáciou **COMMITMENT TO EUROPE arts & business** je partnerstvo biznisu a umenia – partnerstvo, ktorého základnou formou je sponzorstvo.

Sponzorstvo kultúry a umenia je totiž partnerský vzťah, v ktorom sponzor poukazuje na konto sponzorovaného prostriedky nevyhnutné na realizáciu jeho cieľov. Ako výmenu za poskytnuté prostriedky sponzorovaný umožňuje využiť propagačný potenciál, ktorý tkvie v danom kultúrnom projekte. Pre firmu zaangažovanie sa do sponzorovania kultúry a umenia znamená spopularizovať renomé firmy/značky v skupine jej súčasných i potenciálnych klientov, aktivizovať predaj alebo vytvárať pozitívny obraz. Firmy popri sponzorovaní kultúry a umenia začleňujú do svojej stratégie aspekty verejnej zodpovednosti, čo im v konečnom dôsledku umožňuje alternatívnu – vo vzťahu k tradičnej reklame – propagáciu produktov.

Podľa prieskumov sa ukazuje, že v očiach lídrov prejavom verejnej zodpovednosti biznisu je angažovanie sa firmy:

- v dodržiavaní práva a uskutočňovaní poctivého a slušného biznisu vo vzťahu ku klientom, pracovníkom aj zmluvným partnerom,
- vo vytváraní zodpovedajúcej organizačnej kultúry vo vnútri firmy, garantujúcej pracovníkom, že sa dbá na ich práva aj na možnosti rozvoja (školenie, atmosféra na pracovisku, poskytovanie alternatív na trávenie voľného času – lístky do divadla, na výstavu, koncert a pod.),
- v pôsobení vo verejných záležitostiach, v ktorých firma je činná (finančná/vecná podpora kultúry a umenia, charitatívna činnosť).

Všetky firmy potvrdzujú, že hlavným vnútorným prínosom programov verejnej zodpovednosti je pozdvihnutie úrovne organizačnej kultúry. Druhým najdôležitejším prínosom je získavanie a udržanie si najlepších pracovníkov. Tento spomínaný faktor je oveľa častejší vo firmách, ktoré sú výlučne vlastníctvom zahraničného kapitálu.

Spomedzi vonkajších výhod, aké môžu získať verejne zodpovedné firmy, všetci respondenti podčiarkujú zlepšenie imidžu a reputácie. Na druhom mieste z hľadiska frekvencie prezentovania sa je zväčšenie lojálnosti klientov. Tento prospech oveľa častejšie spomínajú firmy s výlučne zahraničným podielom kapitálu (56 % vzhľadom na 37 % priemeru spomedzi všetkých skúmaných firiem).

A ako verejné angažovanie sa firiem hodnotia spotrebiteľia? Podľa ich názoru sa firmy angažujú vo verejnej činnosti preto, lebo:

- je to spôsob ich propagácie – 41 %,
- vytvárajú pozitívny obraz v spoločnosti – 29 %,

- vytvárajú pozitívny obraz medzi pracovníkmi – 18 %,
- je to spôsob budovania dobrých vzťahov s verejnosťou – 17 %,
- nie sú ľahostajní k verejným záležitostiam – 7 %.

Z výskumov uskutočnených v USA vyplýva, že 78 % dospelých spotrebiteľov si ochotnejšie kúpi produkt od výrobcu podporujúceho ich srdcu blízku iniciatívu. 66 % zmení výrobcu kupovaných výrobkov a 62 % obchod, ak sa to bude spájať s podporou správnej veci. Až 30 % zákazníkov je pripravených zaplatiť o 5 % viac za produkty sponzorov a 24 % až o 10 %. Nie je bezvýznamné, ktorú záležitosť sponzor podporuje. Pre Američanov sú najdôležitejšie iniciatívy miestne, tak sa vyslovilo 55 % respondentov. Pre 30 % je podstatné blaho štátu, iba 10 % sa zaujíma o globálnu situáciu.

Okrem dosť jasných definícií a predpokladu, že sponzorský úmysel sa opiera o vzájomné služby obidvoch partnerov – služby, ktorých predpokladaná hodnota je ekvivalentná, sponzorovanie kultúry a umenia sa v Poľsku stále vníma ako činnosť jednostranná, založená na podpore umenia cez biznis. Nie je potrebné opakovať, akú dôležitú úlohu zohráva umenie a prečo ho treba podporovať. Treba poukázať na to, že spolupráca kultúry a biznisu môže byť plne partnerská a vzájomne užitočná, a preto sa informovaní o sponzoraní kultúry a umenia, ako aj jeho propagovaní ako účinnej a obojstranne výhodnej formy spolupráce pripisuje veľká úloha.

Vyššie 4/5 respondentov výskumov uskutočňovaných prostredníctvom Sponsoring Monitor (81,5 %) zastávajú názor, že **sponzoring je potrebný**. Väčšie percento respondentov súhlasí s tvrdením, že kultúra potrebuje sponzoring (78,5 %), než je percento tých, ktorým sa zdá, že sponzoring zlepšuje podmienky športu v Poľsku (68,6 %).

Vyššie polovice účastníkov ankety priznalo, že priaznivejšie hodnotí sponzorujúce firmy (52,3 %), a každý tretí respondent deklaroval, že **ochotnejšie by kúpil produkty sponzorujúcej firmy**. Firmy zaangażované v sponzoraní kultúry sa hodnotia o niečo lepšie ako firmy sponzorujúce šport.

Ako ukazujú výsledky výskumov, sponzoring kultúry a umenia pri jeho šikovnom využívaní môže byť účinným nástrojom marketingovej komunikácie – dobré výsledky v tejto oblasti dosahujú firmy, ktoré sa angažujú v sponzoringu už veľa rokov. Podstatou úspechu sponzoringu kultúry a umenia je dlhodobé angažovanie sa.

V Poľsku vytvárame platformu pre spoločné zábery obidvoch svetov. Snažíme sa pripraviť čo najlepší základ pre dynamický rozvoj sponzorovania kultúry a umenia v Poľsku. Sponzorstvo kultúry a umenia je totiž jedinou formou finančnej podpory svojho druhu – opiera sa o partnerstvo dvoch subjektov, avšak jeho činnosť má dosah nielen na priamych účastníkov tohto vzťahu.

Nemôžeme však zabúdať na to, že sponzorstvo kultúry – tak ako väčšina marketingových činností – si vyžaduje nielen dôkladne premyslieť koncepciu, ale aj dlhodobú činnosť. Sponzorstvo kultúry si vyžaduje čas, ale odmení sa trvalým efektom, odolným voči chvíľkovým konjunkturálnym zmenám, nadčasovým... V takých krajinách ako USA, Veľká Británia či Francúzsko, v ktorých inštitút sponzorstva už dobre funguje, zaznamenáva sa nárast záujmu o podporu kultúry. Deje sa tak o. i. preto, lebo z hľadiska času ľahko možno oceniť jeho efektívnosť.

Aby sponzorská činnosť bola hodnotná a trvalá, musí sa robiť profesionálne. Kultúrne organizácie musia zvládnuť umenie získavať sponzorov, podniky sa zasa musia

naučiť naplno využívať komerčný potenciál sponzorovania kultúry a umenia. Účastníci vzťahu opierajúci sa o sponzorstvo kultúry a umenia si musia uvedomovať, že hodnoty ponúkaných služieb, ako aj získavaného prospechu sú ekvivalentné. Prospech vyplývajúci z tejto spolupráce rovnako uspokojujú sponzora aj sponzorovaného. Sponzorstvo je totiž paralelné rozdelenie záväzkov aj ziskov – inými slovami, sponzorstvo kultúry a umenia, to je čisté partnerstvo.

Zdroj:

KRAKOWIAK, Kamila: Sponsoring kultury i sztuki. In *EBIB* [online]. 2004/9 (60), 5 s. [cit. 2004-02-14]. Warszawa : Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich KWE, 2004. Dostupné na internete: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2004/60/krakowiak.php>>. ISSN 1507-7187. Skrátený preklad z poľského originálu so súhlasom autora a redakcie EBIB pripravila L. Fordinálová.

Nemravný internet

Aleksander Radwański

Pornografia, prostitúcia, terorizmus, sekty, narkotiká a rasizmus v internete, to sú témy, ktorých sa ochotne chopia novinári, keď treba čímsi vzrušiť verejnosť a nieť nápadov... Väčšina článkov publikovaných na túto tému využíva prípady s príchuťou senzácie a šíri čierno-biele stereotypné závery väčšinovej morálky, že administrátorov erotických služieb by bolo treba posadiť do väzenia, pedofilov vykastrovať a satanistov najradšej ihneď zabiť. Táto úroveň myslenia nepraje ani skutočnému poznaniu javu, ani vytvoreniu racionálnej politiky týkajúcej sa prístupu k obsahu nachádzajúcemu sa na internete, ktorá je pre knihovníkov poskytujúcich na svojich pracoviskách verejné miesta s prístupom do siete veľmi potrebná.

Je tomu päť rokov, čo som v druhom čísle EBIB-u zakončil svoj článok takto:

Tolko sledovaný internet sa stáva ohromným zdrojom informácií a nezmení to žiadne rozprávanie o zaplavovaní pornografiou. Bolo by len potrebné poradiť týmto „obetiam“ úskočných počítačových sietí, aby nepísali vo vyhľadávačoch slovo „sex“ a vtedy žiadna pornografia ich nebude prenasledovať.

Život overil dosť radikálne toto tvrdenie, záplava siete materiálmi s pornografickým charakterom už nastala (hoci iba o niekoľko rokov neskôr) a je veľa „nevinných“ slov, ktoré nás vo vyhľadávači nasmerujú do bohatých zbierok obrázkov „nemravných“ dám a pánov. Stále sa však tomu možno vyhnúť využívaním dobre rozpracovaných kritérií vyhľadávania.

Na úvod si povedzme pár slov o faktickom stave, ktorý uniká najzaznietenejším moralistom. Po prvé prezeranie pornografie nie je zločin. Nie je tiež zločin filmovať alebo fotografovať sexuálne správanie dospelých ľudí s ich vedomím a súhlasom. Nie je tiež zločin poskytovať tieto materiály cez internet. Preto záujem kohokoľvek o to, či daná dospelá osoba si pozerá pornografiu, alebo nie, je rovnako nenáležitá ako otázka, či používa zámky na zákaz prístupu, alebo či si aktuálne takýto zámok aplikovala. Je to osobná záležitosť, ktorá nemusí nikoho zaujímať.

Horlivé popieranie, že nepozeráme pornografiu, či dokonca pobúrenie, že ktosi nás môže z toho obviňovať, je v zjavnom rozpore so štatistikami prezerania pornografic-

kých stránok a je iba prejavom nebyvalého pokrytectva, ktorou sa vyznačuje naša spoločnosť v oblasti široko ponímanej erotiky. Zásadnou otázkou preto nie je to, ako bojovať proti pornografii, ale to, či sa prezeranie pornografie musí diať práve v knižnici, na verejne dostupných termináloch. Ukazuje sa, že odpoveď na túto otázku ako takú nie je zrejmä a vyvoláva kontroverzie medzi zástancami neobmedzeného prístupu k informáciám a knihovníkmi, ktorí si pripisujú právo rozhodovať, kto a čo si môže prezeráť. Zdôrazňujem, že po celý čas hovorím o dospelých ľuďoch.

Celkom iná je reč, pokiaľ ide o deti. V tomto vládne všeobecná zhoda, že prezeranie akejkoľvek pornografie deťmi je pre nich nevhodné. Preto niet žiadnych pochyb, že knižnice sú povinné obmedzovať prístup k pornografii a erotickému obsahu na svojich termináloch, keď sedia pri nich deti. Odtiaľ pochádza niekedy vyjadrený postulát separácie stanovísk „detských“ (filtrovaných a monitorovaných) od stanovísk pre dospelých (bez filtrov a obmedzení).

Ak viac-menej vieme, čo komu sprístupniť, tak by bolo namieste sa teraz zamyslieť nad tým, koľko pornografických materiálov sa skutočne nachádza v sieti a či sú ľahko alebo ťažko prístupné. Sústreďme sa predovšetkým na bezplatné a verejné fondy, pretože po tých budú siahat čitatelia v knižniciach. ...

Spočiatku sa množstvo materiálu zdá združujúce a pri surfovaní od zoznamu k zoznamu možno nadobudnúť dojem, že fondy sú obrovské. Rýchlo sa však ukáže, že veľkosť zbierok, ku ktorým sa dostávame, je obmedzená a začínajú sa opakovať tie isté fotografie v rôznych kategóriách a rôzne oznamované. Dodatočne, počas prezerania stránok, sa na počítači inštalujú tzv. tackery, teda záznamy o tom, kde sme už boli. Po istý čas bol navrhovaný program, ktorý nás mal dostať na bohaté zbierky pornografie, medzi ktorými sú najpopulárnejšie tzv. dialery. Dialery sú osobitne nebezpečné pri používaní modemového spojenia, pretože prepájajú z napohľad lacných prístupových čísiel na drahé komerčné čísla, čo sa môže skončiť veľmi vysokým účtom. Pretože takéto počínanie sa bolestne dotklo mnohých používateľov (účty dosahujúce tisíce za mesiac, rekordný bol asi abonent, ktorý „vysurfoval“ 37 000 nových zlotých), dostupné sú v sieti bezplatné tzv. antidialery, čiže programy blokujúce neuvážené prepojenie. Časť knižníc funguje na modemových pripojeniach a zabezpečenie pred dialermi sa musí vykonávať veľmi starostlivo a neskôr stále kontrolovať (používatelia môžu odinštalovať blokovanie po „nahovorení“ služieb, ktoré sľubujú rýchly a výhodný prístup do siete s tisíckami snímok a klipov).

Z času na čas sú ponúkané aj bezplatné testovacie prístupy k plateným službám, avšak tie si vyžadujú alebo inštaláciu programov na nevedomú činnosť, alebo zadanie mnohých identifikačných údajov. Platené služby sú dosť dobre zabezpečené pred prístupom detí, vyžadujú si totiž zadanie alebo číslo kreditnej karty, čo zvyčajne vylúči neploletých milovníkov pornografie. Vo všeobecnosti však treba konštatovať, že preniknúť k snímkam s „ostrou“ pornografiou sa dá ľahko a relatívne rýchlo.

Kvôli poriadku sa treba zmieniť aj o pornografickom podzemí, zabezpečenom heslami a kódmi, ktorých adresy sú propagované v úzkych záujmových skupinách. Týmto spôsobom je kolportovaná „najťažšia“ pornografia vrátane tých, ktoré sú v rozpore s právom, ako je detská pornografia či dokumentárne záznamy násilia. Dostať sa k týmto materiálom kvôli ich kriminálnemu pôvodu je oveľa ťažšie ako k pornografii. Pri bezplatných službách sa možno dokonca stretnúť s veľkým množstvom falzifikátov „zakázaného ovo-

cia", kde nepľnoleté „lolitky" sa ukážu pri dôkladnejšom prezeraní ako dvadsiatničky s detskou krásou a tzv. „brutal sex" je zjavne aranžovaný.

Tento náčrt mal za cieľ signalizovať rozvoj pornografických služieb, ktoré sa z jedinečných extravagancií na počiatku 90. rokov pretvorili začiatkom 21. storočia v silný priemysel prinášajúci pravdepodobne obrovské zisky. Tento jav nemožno ignorovať pri vytváraní politiky prístupu k fondom siete v knižnici, ale tiež sa netreba nechať paralyzovať či upadať do hystérie.

Filtrovanie prístupu k sieťovým fondom je najvšeobecnejšia a najmenej namáhavá metóda blokovania prístupu k pornografii. Väčšina populárnych prehliadačov obsahuje jednoduché mechanizmy filtrovania, avšak zakúpenie dodatočného programu umožňuje špeciálnejšie a dôslednejšie odfiltrovanie nežiaduceho obsahu. Filtrovanie opierajúce sa o analýzu názvoslovia ma však niekoľko slabých stránok. Po prvé takéto filtre „vytínajú" príliš veľa stránok nepornografických. Citlivosť na slovo „sex, erotic" atď. môže viesť k tomu, že bude zablokovaný prístup k miestam s vtípmi (často hrubými), k miestam dôležitým pre vedecký výskum, ktorý sa dotýka akejkoľvek etológie pohlavného života (tak ľudí, ako aj zvierat), nečakane nám to môže zablokovať prístup k materiálom o úprave kvetov, kde sa spomínajú rôzne metódy opeľovania.

Filtrovanie kľúčovými slovami je tiež „deravé". Prepúšťané sú rôzne služby, kde sú prezentované samé obrázky (nápis tiež môžu mať formu grafiky, čo sa zvyčajne využíva na estetické ciele, ale môže to tiež slúžiť na zástieranie obsahu pred automatickou analýzou). Mohlo by sa stať, že „vyťatím" obrázkových služieb by sa zablokovali stránky Disneyho, Barbie či Cartoon Network!

Efektívnejšou metódou filtrovania je opieranie sa o adresy, zoznamy zakázaných adries, pripravovaných odborníkmi. Existuje niekoľko takých zoznamov spojených s komerčným filtračným programom, ale treba si uvedomiť, že využívanie takého zoznamu je spojené so značnou povolnosťou činnosti prehliadača, pretože pred zobrazením akejkoľvek stránky je zaistená jej legálnosť. Väčšinu zoznamov tohto typu vyhotovujú americké firmy, preto verifikácia si vyžaduje spojenie so službou za oceánom, čo v prípade modemového spojenia v obecnej knižnici môže byť veľmi komplikované a môže zablokovať prehliadač. Tieto zoznamy tiež nie sú nikdy kompletne (každodenne sa aktivizuje niekoľko desiatok miliónov nových adries), ale to je menší problém. Títožní pravdepodobnosť, že používateľ sa dostane k nejakej drastickej stránke, skôr než by bola oklasifikovaná špecializovanou službou, je nepatrná.

Inou metódou kontroly prístupu je stále monitorovanie spôsobu využívania verejne dostupných internetových stránok. Monitorovanie sa môže robiť rôznymi spôsobmi – od rafinovaných technických po zvyčajné nazeranie cez rameno za chrbtami čitateľov. Osobne si myslím, že monitorovanie je účinnejšia metóda ako filtre. Doplnil by som k tomu ešte „efekt hanby", t. j. umiestnenie internetových stránok tak, aby znemožňovali intímny kontakt s pornografiou, a navyše aplikovanie týchto zásad:

- monitory musia byť veľké a nasmerované čelom najlepšie k celej čítárni, aby obsah obrazovky videl každý prichádzajúci do knižnice alebo sediaci v knižnici (žiadne postranné boxy a zákutia!); v záujme ochrany súkromia musí byť vzdialenosť natoľko veľká, aby bolo znemožnené čítanie, ale natoľko malá, aby sa dalo spozorovať, čo je na nálmkach;
- stanica musí požadovať uvedenie čísla karty čitateľa alebo iného identifikátora, aby sa vylúčil pocit anonymity – môže to však byť v rozpore s ideou voľného prístupu;

- ak zbadáme, že čitateľ si prezerá stránky zjavne pornografické, možno ho hlasno napomenúť (najlepšie v prítomnosti iných čitateľov); v krajných prípadoch možno zvolat' napr.: „Pán XY, čo si to tam zase prezeráte? Nehanbite sa?“, ak si čitateľ nedá povedať.

Ideálnym riešením je možnosť dozerat' na internetové stanice z počítača knihovníka, ktorý by mal možnosť na diaľku odpojiť sledovaný počítač od siete TCP/IP, vypnúť prezeranie či resetovať systém v prípade, keď čitateľa tvrdošijne siahajú po pornografii a nereagujú na napomenutia. Nevyžaduje si to pokrokové technológie, hoci očividne to značne prekračuje štandardné inštalácie. Monitorovanie je dodatočná činnosť, ktorú musí vykonávať službukonajúci knihovník, ale kontrola nemusí byť zdĺhavá – stačí z času na čas „hodiť okom“, aby sa zamedžilo sledovanie pornografie.

Dobrym riešením by tiež bolo vytvorenie zoznamu zakázaných adries spätých s domácim filtračným programom, ktorý by uchovával jeho lokálne kópie a každodenne ho aktualizoval. Vznikol by vtedy problém oneskorenia a blokovania práce prehliadača. Zdá sa, že riešenie tohto typu by mohlo iniciovať vytvorenie centrálnej administratívy pre verejne dostupné terminály v knižniciach, úradoch a komunikačných centrách.

Treba ešte raz zdôrazniť, že filtrovanie a monitorovanie staníc sa musí vykonávať predovšetkým na počítačoch dostupných pre maloletých. Tieto stanice musia byť tiež výrazne označené ako monitorované a/alebo filtrované. Prinajmenšom jedna stanica musí byť určená pre dospelých a musí mať ničím neobmedzený prístup do siete. V prípade, že nie je možné „plne“ vyčleniť takúto stanicu, knihovník musí vedieť dezaktivovať filtrované a monitorované stanice.

Zbigniew Lew Starowicz nedávno vo vysielaní Programu III konštatoval, že každý technický vynález veľmi rýchlo našiel svoje uplatnenie v erotike a ani s internetom to nebude inak. Tým skôr, že nasýtenie súčasnej masovej kultúry signálmi s erotickým charakterom si vyžaduje isté substitúty, bez ktorých by sme sa prepadli do prvotnej promiskuity.

Zámerné som sa tu vyhol témam, ako sú diskusné zoznamy, „irce“, fóra, „chaty“ či komunikátori, pretože nie sú jednoznačne poznačené erotikou. Na verejne dostupných termináloch využitých komunikáčnych aplikácií musí byť skôr obmedzené alebo priamo zakázané vzhľadom na dlhotrvajúce blokovanie staníc a ľahkosť prenosu počítačových vírusov.

Na záver uvedieme, že internet sa stal za posledných niekoľko rokov veľmi „nemravným“, ale tiež sa na ňom objavilo množstvo hodnotných fondov. Nevieť si predstaviť v tejto chvíli prácu bez internetu, bez ľahkosti, s akou možno zistiť zabudnuté priezvisko, titul, názov inštitúcie a tisícky drobných informácií, ktoré uľahčujú život a umožňujú vyhnúť sa chybám. A hoci množstvo pornografie v sieti veľmi narastá, stále sa jej možno vyhnúť a nesmieme sa ňou dať atakovať.

Zdroj:

RADWAŃSKI, Aleksander. Świński internet. In *Biuletyn EBIB* [online]. 2004/4 (55) [cit. 2005-03-22]. Dostupné na internete: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2004/55/radwanski.php>>. ISSN 1507-7187. Skrátený preklad z poľského originálu so súhlasom autora a redakcie EBIB pripravila Ľ. Fordinálová.

JUBILANTI

Päťdesiatnik Ing. Milan Rakús

Zástupca generálneho riaditeľa Slovenskej národnej knižnice a riaditeľ kancelárie GR SNK, člen správnej rady Slovenskej asociácie knižníc a vedúci jej odbornej skupiny pre informatizáciu a elektronizáciu Milan Rakús sa 21. júla 2005 dožil päťdesiatin. Je to príležitosť, ktorá jubilanta pozýva k prvej významnej životnej bilancii. A bilancovať naozaj možno mnohé. Predovšetkým vernosť inštitúcii, Slovenskej národnej knižnici v Martine, v ktorej ako činnovník poverený rozličnými úlohami účinkuje viac ako dve desaťročia. Do Slovenskej národnej knižnice v Matici slovenskej prišiel pracovať v období, v ktorom bola jej inštitučná postać aj formálne-právne upravená. Začala sa vyčleňovať – zakresľovať uprostred ostatných ústavov a činností Matice slovenskej. Bolo to, takrečeno, ešte celkom nedávne obdobie, v ktorom niektorí jej vtedajší vedúci predstavitelia sa dokonca obávali vysloviť a používať jej úplné označenie „slovenská národná knižnica“ ako presný a súrodý pojem, a boli by bývali najradšej, ak by bol býval prijatý azda nejaký iný názov, ktorý by prívlastkom „národný“ natoľko neprovokoval vtedajšiu moc.

Milan Rakús v tom čase ešte netušil, že bude patriť do základného tímu, ktorý vykoná v 2. polovici 90. rokov jednu z najdôležitejších úloh spätých s opätovným ustanovením SNK ako samostatnej slovenskej vedeckej a kultúrnej ustanovizne po tom, ako Slovenská národná knižnica v Matici slovenskej po prijatí nového zákona NR SR o Matici slovenskej v roku 1997 stratila vedúce postavenie v slovenskom knihovníctve. Ak mala SNK naďalej plniť v slovenskom knižničnom systéme vedúcu rolu a plniť svoju historickú misiu, bolo potrebné ustanoviť a budovať ju ako autonómnu inštitúciu, a to alebo ako samostatnú, alebo ako plnoprávnu v rovnoprávnom združení práv-

nických osôb (inštitúcií) s Maticou slovenskou. Čas ukázal, a Milan Rakús to energicky presadzoval, že jediným možným riešením, ktorý by problém návratu SNK do systému slovenských knižničných inštitúcií vyriešil, by mohla a mala byť jej úplná a jednoznačná samostatnosť.

Na tomto zápase – preňho osobne rizikovom – sa Milan Rakús v 2. polovici 90. rokov statočne a naplno podieľal. Ako zástupca riaditeľa SNK v MS bol členom komisie Ministerstva kultúry SR, ktorá pripravila nový knižničný zákon, ktorý priviedol SNK k perspektíve úplnej samostatnosti a slovenské knihovníctvo do nového obdobia. Vedenie MS Milana Rakúsa v dôsledku jeho účasti na príprave knižničného zákona 15. augusta 1999 odvolalo z funkcie, no do tohto postavenia sa po prijatí knižničného zákona NR SR č. 183/2000 a nadväznom riadnom ustanovení samostatnej SNK opäť vrátil a aktívne pracuje v jej vrcholovom manažmente, a to tak v oblasti administratívy, ako aj projektovania a implementácie knižnično-informačných systémov a technológií.

Milan Rakús ako matematik-analytik, programátor-analytik a knižnično-informačný technolog vykonal pre informatizáciu a elektronizáciu SNK a mnohých slovenských knižníc veľa dobrého. Bol pri všetkých významných krokoch, ktoré SNK etablovali ako inštitúciu zameranú na vybudovanie komplexne automatizovanej knižnice. Pracoval a pracuje na tom, aby technologická linka SNK fungovala ako harmonický a výkonný počítačový organizmus, ktorý má potenciál na to, aby naplnil všetky zákonom zverené funkcie. Tieto aktivity mu priniesli i celoslovenské uznanie. V Slovenskej asociácii knižníc vedie odbornú skupinu pre informatizáciu a elektronizáciu. Na pôde asociácie sa osobitne venuje významnému celoslovenskému podujatiu Týždeň slovenských knižníc, ktoré každoročne rastie a nadobúda čoraz významnejšie črty.

Pozoruhodne sa zapísal i do metodických aktivít národného knižnično-informačného systému SR. Vždy ich kládol na popredné miesto a pripisoval im najvyššiu vážnosť. Jeho pútavé technologické prednášky boli a sú v tímoch knihovníkov, bibliografov a informačných pracovníkov obľúbené a oceňované. Učiteľský talent Milana Rakúsa priviedol aj medzi externých spolupracovníkov Žilinskej univerzity, kde prednáša knižnično-informačné systémy a technológie študentom odboru dokumentácia kultúrneho dedičstva.

Čerstvý päťdesiatnik sa narodil v Martine a detstvo prežil v Dolnom Kubíne. Tam absolvoval i základnú školu (1961 – 1970), stredoškolské štúdiá ukončil na Strednej priemyselnej škole elektrotechnickej v Tvrdošíne (1970 – 1974) a inžinierske štúdium na Slovenskej vysokej škole technickej v Bratislave – Elektrotechnickej fakulte (1974 – 1979). Prv než vstúpil do služieb SNK v MS, začas pracoval v SOUŽ Vrútky ako učiteľ (1981 – 1983).

Pripomeňme si v jubilejnom čase aj jeho mnohé záľuby: ľudová hudba, hra na harmonike, hra na husliach, ľudová pieseň, šport – plávanie, lyžovanie, stolný tenis, šach, lúštenie krížoviek, prechádzky v prírode, horská turistika.

Pri príležitosti päťdesiatin mu želáme, aby svoje aktivity i záľuby rozvíjal v ďalších rokoch v dobrom zdraví, a to tak na prospech materskej inštitúcie, Slovenskej národnej knižnice, ako aj celého národného knižnično-informačného systému Slovenskej republiky.

MK

BIBLIOTÉKA 2005

13. medzinárodný knižný veľtrh

10. výstava vzdelávania a didaktickej techniky

10. - 13. novembra 2005

Výstavné a kongresové centrum INCHEBA €XPO
Bratislava

Pozvánka na odborný seminár

O problematike verejných knižníc

**Seminár organizuje Slovenská asociácia knižníc
dňa 10. novembra 2005 o 10.00 hod. v Univerzitnej
knižnici v Bratislave.**

Účastníci budú môcť využiť seminár na konštruktívnu diskusiu o najväčších problémoch, ktoré ťažia verejné knihovníctvo na Slovensku.